

แสงแห่ง ความคิด

ที่จะส่งความสว่างต่อๆ ไป

ประกายความคิดจาก 10 ผู้หัวใจสังคม

บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด
หนึ่งในกลุ่มบริษัททีม
เชี่ยวชาญด้านการประชาสัมพันธ์
มวลชนสัมพันธ์
และการผลิตและเผยแพร่สื่อประชาสัมพันธ์
มานานกว่า 15 ปี
ด้วยปรัชญา Service, Quality, Teamwork
และจิตวิญญาณของความเป็นมืออาชีพ

คำนำ

หนังสือ “แสงแห่งความคิด” จัดทำขึ้นเนื่องในโอกาสที่บริษัท
ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด ดำเนินงานมาครบ 15 ปี ใน พ.ศ. 2553
โดยเรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ผู้ห่วงใยและปรารถนาดีต่อประเทศไทย
10 ท่าน เพื่อเสนอเป็นข้อคิดและทางออกสำหรับคนไทยในสถานการณ์
ปัจจุบัน

ดิฉันหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านตามควร
และเป็นประหนึ่งแสงแห่งความคิดที่จะส่องสว่างต่อไป

เลิศลักษณ์ ยอดอาวุธ
บรรณาธิการ

สารบัญ

แสงแห่งความคิดที่จะส่งความสว่างต่อไป

เลขมาตรฐานประจำหนังสือ 978-974-496-812-8

พิมพ์ครั้งแรก เดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 จำนวน 6,000 เล่ม

จัดทำโดย

บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด

151 ถนนนวลจันทร์ แขวงนวลจันทร์ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ 10230

โทรศัพท์ 0 2509 9091-2 โทรสาร 0 2509 9091-2 ต่อ 114

ท่านสามารถอ่านหนังสือเล่มนี้และร่วมแสดงความคิดเห็นได้ที่

เว็บไซต์ www.daoreuk.com

รวมพลังขับเคลื่อนประเทศไทย

ลดทุกข์ เพิ่มสุข จากภายใน ด้วยใจที่รู้ “พอเพียง”

ดร. จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา

6

สำนักประเทศไทย ตกลงไปทางไหน

ดร. พิเชฐ ดุรงคเวโรจน์

16

เมกะโปรเจกต์ กระตุ้นเศรษฐกิจชาติ

ดร. ประเสริฐ ภัทรมัย

26

รู้ทันเด็กรุ่นใหม่ ใส่ใจเด็กไทยยุคดิจิทัล

ดร. อมรวิทย์ นาครทรรพ

36

เข้มแข็งจากภายใน ประเทศไทยยั่งยืน

นายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม

44

เป็นหนี้ อย่างไรให้มีความสุข

ดร. วรากรณ์ สามโกเศศ

54

มองอนาคตการคลังภาครัฐ

ความหวัง โอกาส ความจริง

ดร. คณิศ แสงสุพรรณ

60

CSR เครื่องมือเชื่อมโยงสังคม

นายพีระพงษ์ กลิ่นละออ

68

สันติวิธีบนทางแห่งความสามัคคี

ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

76

ธรรมะ เพื่อการใช้ชีวิตที่สมดุล

พระไพศาล วิสาโล

84

รวมพลังขับเคลื่อนประเทศไทย ลดทุกข์ เพิ่มสุข จากภายใน ด้วยใจที่รู้ “พอเพียง”

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ ดร. จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา

หลักแห่งความพอเพียง คืออะไร

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล จนถึงครอบครัว ชุมชน และระดับชาติ โดยเสนอแนะทางสายกลางและสมดุลสำหรับการพัฒนาประเทศ ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วย 3 หลักการสำคัญ ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สำหรับความเสี่ยงต่างๆ

ทั้งนี้ การจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลนั้น อยู่บนเงื่อนไขของการใช้ความรู้ อย่างรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวัง ตลอดจนผู้เอาไปใช้ต้องมีคุณธรรมต่างๆ อาทิ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียร ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ และไม่โลภ เป็นต้น

เศรษฐกิจพอเพียงจึงเปรียบเสมือนรากฐานของชีวิต ดังความในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานผ่านมูลนิธิพัฒนาตอนหนึ่งที่ว่า

“...เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเสมือนรากฐานของชีวิต รากฐานความมั่นคงของแผ่นดิน เปรียบเสมือนเสาเข็มที่ถูกต้องรองรับบ้านเรือนตัวอาคารไว้นั่นเอง สิ่งก่อสร้างจะมั่นคงได้ก็อยู่ที่เสาเข็ม แต่คนส่วนมากมองไม่เห็นเสาเข็มและลืมเสาเข็มเสียด้วยซ้ำไป...”

ตรงนี้น่าคิดมากกว่า รากฐานของเศรษฐกิจสังคม คืออะไร และเสาเข็มของเศรษฐกิจและสังคม คืออะไร

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญา ไม่ใช่สูตรสำเร็จ

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักที่ต้องนำไปใช้ในการจัดการ หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดความเหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น จึงต้องใช้วิจารณญาณในการนำไปใช้ด้วยตัวเอง สิ่งที่สำคัญคือ ปรับใช้ให้พอเหมาะ พอดี อย่างเป็นเหตุผลกับกิจกรรมหรือวัฒนธรรมของภูมิสังคมแต่ละแห่งด้วยความไม่ประมาท เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์

หลักแห่งความพอเพียง ก่อเกิดความพอดีและสมดุล

น่าจะเป็นการดีหากประเทศไทยจะเริ่มต้นด้วยหลักการที่เหมาะสมซึ่งสามารถครอบคลุมได้ทั้งการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ นั่นคือ หลักแห่งความพอเพียง

ปัจจุบันคนส่วนใหญ่เกือบจะเรียกว่าทั้งหมดได้เริ่มเข้ามาเรียนรู้และยอมรับว่าหลักนี้เปิดกว้าง ไม่ได้เจาะจงใช้ได้เฉพาะด้านเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นเรื่องของความพอเพียง ความพอดี เป็นเรื่องวิวัฒนาการของการนำปรัชญาไปใช้กับสิ่งใดๆ ตั้งแต่ระดับที่ย่อยที่สุด คือ ระดับของตัวบุคคล ไปจนถึงธุรกิจ อาชีพ การเป็นอยู่ของชุมชน จังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และอาจไปจนถึงนโยบายแห่งความพอดีของโลก

หลักความพอดีของสังคม = ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง + บทบาทที่เหมาะสมของรัฐ + CSR

หากจะอธิบายการประยุกต์ใช้หลักแห่งความพอเพียงให้ใกล้เคียงกับสถานการณ์ประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งหาทางพยายามลดปัญหาความไม่สมดุลที่เกิดขึ้นในประเทศ ทั้งปัญหาความไม่สมดุลด้านการกระจายรายได้ ความไม่สมดุลของการพัฒนาเมืองและชนบท ความไม่สมดุลในการใช้และดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญหาค่านิยม คุณธรรม และศีลธรรมที่เสื่อมลง เป็นต้น

ที่ผ่านมา ได้มีความพยายามนำหลักแห่งความพอเพียงนี้ไปเป็นหลักสำคัญในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นหลักสูงสุดของชาติ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และในแผนอุดมศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้ได้นโยบายที่ครอบคลุมแผนการพัฒนาประเทศ

ต่อไปก็ควรนำหลักการนี้มาประยุกต์ใช้ในพื้นที่ปฏิบัติกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 ภาคส่วน ตามการแบ่งของหลักเศรษฐศาสตร์ คือ

ภาคการเมือง พรรคการเมือง คือ องค์การทางการเมืองที่รวมผู้มีแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองไปในทางเดียวกัน โดยมีจุดยืนในนโยบายการบริหารพัฒนาประเทศอย่างชัดเจน ซึ่งในประเทศที่พัฒนาแล้ว ล้วนปกครองด้วยพรรคการเมือง จากผู้ที่เป็นตัวแทนของประชาชน นำความต้องการของประชาชนมาพัฒนาเป็นนโยบายในการบริหารพัฒนาประเทศ มิใช่ปกครองด้วยระบบราชการ การนำหลักแห่งความพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับภาคการเมืองควรเริ่มต้นด้วยการเปิดใจยอมรับว่าพรรคการเมืองเป็นสิ่งจำเป็น และที่สำคัญคือต้องเป็นพรรคการเมืองที่ดี จึงจะเป็นการเริ่มต้นของการพัฒนาระบบพรรคการเมือง

ดังนั้น ผู้ที่อาสาเป็นตัวแทนของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศควรดำเนินการโดยฟังความต้องการที่แท้จริงของประชาชนให้มากที่สุด ด้วยความซื่อสัตย์ ไม่เอาประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้ง นโยบายของพรรคการเมืองที่เสนอต่อประชาชนต้องดำเนินการอย่างถี่ถ้วนและต่อเนื่อง มีความถูกต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้ ตลอดจนดึงประชาชนจากทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณา

อย่างไรก็ตาม เป็นหน้าที่ของประชาชนโดยตรงด้วยที่ต้องค่อยๆ คิดพิจารณาเลือกคนหรือพรรคที่เหมาะสม เลือกพรรคที่นำเสนอนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เน้นการพัฒนาระยะยาว ไม่เน้นประชานิยมที่สร้างนิสัยให้คนไม่คิดช่วยตัวเอง จนทำให้การคลังของประเทศล่มจม

จึงเป็นเรื่องของ “ความพอดีของผู้เสนอ” และ “ความพอดีของผู้เลือก” แม้ดูจะเป็นเรื่องที่อยู่ในอุดมคติมากจนเป็นไปได้น้อยที่จะเกิดขึ้นจริง แต่ถ้าเราเรียนรู้และใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการเลือกคนหรือพรรคการเมือง ก็ถือว่าเราเข้าไปใกล้จุดนั้นมากขึ้น

ภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วยระบบราชการ ซึ่งรวมทั้งข้าราชการประจำและข้าราชการการเมือง ควรพิจารณาถึงบทบาทที่เหมาะสมในการเข้าไปดูแลภาคการผลิตของภาคเอกชน ขณะเดียวกัน บทบาทซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรง เช่น เรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย ศาล การป้องกันประเทศ การให้บริการ ควรเน้นเรื่องความทั่วถึง เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ เพื่อให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้าถึงบริการของรัฐอย่างเท่าเทียม โดยไม่คำนึงแต่เพียงเฉพาะพวกพ้องของตนเอง

ส่งเสริมให้เกิดการกระจายอำนาจ เพื่อให้หน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดของประเทศ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. มีอำนาจการปกครองอย่างเหมาะสม และส่งเสริมให้ประชาชนเรียนรู้สิทธิของตนตามหลักประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง

ตลอดจนผลักดันให้มีการปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างจริงจัง มีกระบวนการดำเนินงานตามนโยบายที่สามารถตรวจสอบและเปิดเผยได้ เพื่อให้สาธารณชนสามารถติดตามและเข้าถึงข้อมูลได้อย่างทั่วถึง รวมทั้งปลูกฝังทัศนคติ ปรับพฤติกรรมของข้าราชการรุ่นใหม่ที่เน้นความก้าวหน้า โปร่งใส เพื่อความพึงพอใจของประชาชน

ขณะเดียวกัน รัฐควรมุ่งเน้นระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม เพื่อเพิ่มโอกาสและความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งภาครัฐควรพิจารณาบนพื้นฐานของความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในแต่ละภูมิภาค เดิมเดิมในส่วนที่ประชาชนผู้ยากจนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีไม่พอ ทั้งการศึกษา เงินทุน และโอกาส ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม กระตุ้นให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเองได้ ให้มีความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมและความมั่นคงทางอาชีพ โดยรัฐต้องมีความระมัดระวังรอบคอบในการรักษาวินัยทางการคลัง ซึ่งจากผลการวิจัย

ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ที่นำเสนอในการสัมมนาวิชาการประจำปี 2553 พบว่า เศรษฐกิจของประเทศจะต้องขยายตัวไม่ต่ำกว่า 4 - 5 % ต่อปี จึงจะมีรายได้ทำให้ระบบสวัสดิการพื้นฐานเป็นไปอย่างทั่วถึง ดังนั้น จึงต้องคำนึงถึงการเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการกระจายรายได้ เพื่อให้เป็นไปอย่างถ้วนหน้า เท่าเทียม และยั่งยืน

ภาคเอกชน ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรรายย่อยเพียงคนเดียวไปจนถึงเศรษฐีพันล้านหนึ่งราย ก็ถือเป็นผู้ผลิตรายย่อยเพียงหน่วยเดียว ระดับของความพอเพียงย่อมไม่เท่ากัน แต่กระนั้นหากยึดมั่นตามหลักแห่งความพอเพียง ก็จะทำให้เกิดภาคเอกชนที่มองการณ์ไกล ไม่เสี่ยงมาก และสามารถดูแลตนเองได้อย่างมีสติ

ความพอเพียงของเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เริ่มจากการที่เขาสามารถรับสภาพความเป็นจริงที่เป็นอยู่ เช่น ความเสี่ยงต่างๆ ทั้งต้นทุน ดินฟ้าอากาศ ราคาพืชผล เป็นต้น และสามารถพิจารณาได้จากจากภูมิสังคมที่เป็นอยู่

เขาควรจะมีชีวิตอย่างไร ไม่ทำอะไรมากเกินไป หรือมีความเสี่ยงมากเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม แม้เกษตรกรรายย่อย คนนั้นจะปฏิบัติตามหลักแห่งความพอเพียงอย่างเต็มที่ แต่ถ้าลำพังคนเดียว เขาอาจจะไม่ยั่งยืน จึงต้องเข้าร่วมกับชุมชนที่อยู่บริเวณนั้น ซึ่งหลักนี้สามารถเรียนรู้ได้จากทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้ง 3 ขั้น ซึ่งอธิบายตั้งแต่ การดำรงชีวิตของเกษตรกรเพียงรายเดียว ไปจนถึงการรวมกลุ่มกัน ความช่วยเหลือจากรัฐ และความร่วมมือทางการตลาดจากภาคเอกชน ที่เข้ามาร่วมบูรณาการให้เป็นการดำเนินตามหลักทฤษฎีใหม่ที่มีความสมบูรณ์ และเป็นการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนต่อไป

หนึ่งในตัวอย่างต้นแบบที่ดีที่ควรพิจารณาคือ การรวมพลังกันระหว่างชาวบ้าน ภาครัฐ และภาคประชาสังคม เพื่อพัฒนาระบบต้นแบบบูรณาการการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำน่าน อย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริ ซึ่งเป็นโครงการนำร่อง การพัฒนาพื้นที่ภายใต้การดำเนินงานของสถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ โดยเริ่มจากคำถามว่า “ชาวบ้านจะได้อะไร” “สิ่งที่ทำนั้นต้องมาจากความต้องการของชาวบ้านอย่างแท้จริง” เพื่อมุ่งให้เกิดความ “อยู่รอด พอเพียง และยั่งยืน” จนเกิดการพัฒนารูปแบบบูรณาการ ทั้งการใช้แนวทฤษฎีใหม่ การพัฒนาระบบชลประทาน การปรับเปลี่ยนสัดส่วนการใช้พื้นที่เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ที่สมประโยชน์มากขึ้น จนเห็นผลสำเร็จอย่างชัดเจนในทุกระดับ

ในระดับเกษตรกร ทำให้มีรายได้ต่อครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สามารถปลดหนี้ได้ และได้รับองค์ความรู้ การพัฒนาที่สามารถต่อยอด และถ่ายทอดสู่ผู้ที่สนใจต่อไป ทำให้ ป่าต้นน้ำกลับคืนมา ชาวบ้านมีความสามัคคี เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นต้น

ในระดับชุมชน ทำให้เกิดการรวมตัวของคนในหมู่บ้าน เกิดเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง จากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ชาวบ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม จนนำไปสู่ความสมัครสมาน สามัคคี

ในระดับประเทศ ทำให้ได้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น จากการที่ชาวบ้าน หยุดทำไร่เลื่อนลอย คุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำดีขึ้น และรัฐบาล มีแนวโน้มไม่ต้องใช้จ่ายเพื่อประกันราคาพืชผลมากนัก หรือต้อง ใช้งบประมาณสาธารณสุขมากมายมหาศาลเพื่อดูแลชาวบ้าน ที่มีสารพิษจากยาฆ่าแมลงในกระแสเลือดจนเกินระดับ

ขณะที่ความพอเพียงของบริษัทขนาดใหญ่ อยู่ที่ความสามารถ จัดการความเสี่ยงของตนเอง การลงทุนนั้น แน่นอนว่าต้องมี สัดส่วนที่มากกว่าเกษตรกรรายย่อยคนหนึ่ง แต่ที่สำคัญคือ เมื่อมี กำไรมากก็ควรมีการแบ่งปัน ซึ่งเป็นแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ (Corporate Social Responsibility: CSR) ที่กำลังเป็นกระแสหลักของโลกในขณะนี้

ที่ผ่านมา มีความพยายามรวมตัวกันขององค์กรธุรกิจชั้นนำในประเทศไทยกว่า 20 องค์กร ในนามของ CSR Club ที่ตั้งปณิธานในการดำเนินธุรกิจอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ตั้งแต่การประกอบธุรกิจด้วยความเป็นธรรมไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสังคม หลากหลายกิจกรรมจัดขึ้นเพื่อแบ่งปันและตอบแทนสู่สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อคนยากไร้และขาดโอกาสในชนบท เช่น การมอบทุนการศึกษา การสร้างฝาย การปลูกป่า การให้ความรู้แก่ชุมชน เป็นต้น อันเป็นการสร้างความรู้สึกผูกพันระหว่างธุรกิจขนาดใหญ่กับภาคชนบทของประเทศว่ามีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน

ปัจเจกบุคคล หลักแห่งความพอเพียง เป็นสิ่งที่เห็นผลในระยะยาว ดังนั้น จึงต้องอาศัยความอดทน และส่งต่อความคิดจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้เกิดสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด สิ่งที่สำคัญคือการปลูกฝังหลักแห่งความพอเพียงตั้งแต่เด็ก โดยผู้ใหญ่ต้องสร้างสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมแห่งความพอเพียงไว้ให้ ความพอดีของจุดอยู่ จะกลายเป็นความพอดีของส่วนรวม

น่ายินดีที่ปัจจุบันมีความพยายามตอกเสาเข็มสังคมแห่งความพอเพียงให้มีความแข็งแรงตั้งแต่ระดับพื้นฐาน โดยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงบรรจุไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของชาติ เพื่อให้เป็นกรอบและแนวทางในการพัฒนาเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติจนกระทั่งเกิดค่านิยมและสร้างลักษณะนิสัยอยู่อย่างพอเพียง (Character Building) ผ่านการดำเนินงานของ “สถานศึกษาพอเพียง” ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่อาสานำร่องจัดการเรียนการสอน และการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการกำหนดชัดเจนว่า ต่อไปนี้เด็กไทยที่จะจบการศึกษาแต่ละระดับชั้นจะต้องมีคุณลักษณะอยู่อย่างพอเพียง เริ่มตั้งแต่มีสติปัญญา การมองเห็นคุณค่าของทรัพยากร สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม และอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นไทย

ที่ผ่านมา มีสถานศึกษาพอเพียงที่เข้าร่วมดำเนินตามแนวทางจนเกิดเป็นความสำเร็จ 1,261 แห่งทั่วประเทศ และใน พ.ศ. 2554 นี้ จะมีสถานศึกษาที่อาสาเข้าร่วมอีกกว่า 10,000 แห่ง ที่จะร่วมกันเป็นตัวอย่างที่ดีของการนำหลักคิดพอเพียงมาปลูกฝังให้เยาวชนสามารถดำเนินชีวิตในทางสายกลางบนพื้นฐานของความสมดุล

องค์ापพหลักของชาติจึงควรนำหลักแห่งความพอเพียงมาเป็นพื้นฐาน และรวมพลังขับเคลื่อนประเทศไทย เพื่อส่งต่อไปอนาคตแห่งความยั่งยืน

การฟื้นฟูอุปสรรคและวิกฤตต่างๆ ที่ประเทศกำลังเผชิญ เป็นสิ่งที่คนไทยทุกคนสามารถรวมใจกันแก้ไขให้ผ่านพ้นไปได้ ประเทศไทยมีคนเก่งมากมาย ขณะเดียวกันก็เป็นคนดีพอสมควร กระทบกับศักยภาพของประเทศนั้นมีอยู่มากเป็นทุนเดิม ถ้าเรามีความเชื่อมั่น ศรัทธา โดยมีเข็มทิศนำทางจากหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผนวกกับความรู้ที่มีประโยชน์อื่นๆ ที่เหมาะสมกับสังคมไทย ก็น่าจะเชื่อได้ว่า...เรากำลังเดินไปถูกทาง

ส่วนจะบรรลุเป้าหมายเมื่อไร ความรู้และความเพียรของเรา ร่วมกันเท่านั้นที่จะตอบได้

สำนึกประเทศไทย...ตกลงไปทางไหน

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ ดร. พิเชฐ ดุรงคเวโรจน์

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ประเทศไทยเผชิญกับวิกฤตความมั่นคงอย่างรุนแรงและต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ภัยคุกคามรูปแบบต่างๆ ถ้าโหมสู่ประเทศไทยระลอกแล้วระลอกเล่า จึงจำเป็นต้องยั้งที่ประเทศไทยต้องมีวิสัยทัศน์ สร้างสำนึกแห่งชาติ และมียุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ตลอดจนแผนปฏิบัติการที่ดี เพื่อฝ่าฟันวิกฤตปัญหา หนึ่งในแผนและมาตรการหลากหลายที่น่าสนใจ คือ **การร่วมกันมองภาพอนาคตของประเทศไทย** ซึ่งเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่ต้องมาร่วมกันตัดสินใจถึงทิศทางอนาคตของประเทศไทย

ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า วิกฤตความมั่นคงของชาติได้บั่นทอนขวัญ กำลังใจ และความน่าเชื่อถือทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ในช่วงเวลาที่ผ่านมาไปไม่น้อย ปัญหาหลักใหญ่เกิดจากวิกฤตในหลายมิติ ได้แก่

วิกฤตด้านการเมืองการปกครอง เนื่องจากเกิดความแตกแยกทางความเชื่อ ความคิดของคนในชาติ และถูกขยายผลให้บานปลายจนก่อให้เกิดการใช้ความรุนแรงในวงกว้างไปทั่วประเทศ

วิกฤตด้านเศรษฐกิจ จากปัญหาที่ประเทศไทยไม่สามารถก้าวตามทันการแข่งขันในเวทีโลก รวมถึงไม่สามารถแก้ไขช่องว่างความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมระหว่างคนรวยกับคนจน ระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท

รวมถึงยังมีวิกฤตทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จากปัญหาความแตกแยกทางความคิดและความรุนแรง จึงเกิดบรรยากาศแห่งความหวาดหวั่น และขาดความไว้วางใจกันขาดความสามัคคีของคนในชาติ

วิกฤตเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่ออำนาจอธิปไตย ภาพลักษณ์ และศักดิ์ศรีของประเทศ ตลอดจนความเชื่อมั่นในการลงทุนของต่างชาติ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ประเทศไทยต้องฝ่าฟันวิกฤตภัยเหล่านี้ ด้วยการสร้างสำนึกแห่งชาติเพื่อระลึกถึงความเป็นชาติ และรักความเป็นไทย ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความรักความสามัคคี ประองตองสมานฉันท์ต่อกัน

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี ตลอดจนแผนปฏิบัติการที่ดีเพื่อกระตุ้นและสร้างสำนึกแก่คนทั้งชาติ โดยน่าจะเริ่มจากพื้นฐานคือ “การมองให้ถูกทาง” “การร่วมกันคิดไปในทิศทางเดียวกัน” ของคนในสังคม ซึ่งน่าจะนำไปสู่จุดเริ่มต้นของความสำเร็จ

หนึ่งในเครื่องมือที่ช่วยสร้างพื้นฐานสำนึกแห่งชาติ คือ อนาคตศึกษา หรือ การมองภาพอนาคต เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

อนาคตศึกษา มองภาพภายหน้าแก้ปัญหาปัจจุบัน

มนุษย์มีกระบวนการเรียนรู้และการแก้ปัญหาหลากหลายแบบ รูปแบบหนึ่งคือ การนำบทเรียนจากอดีตมาแก้ปัญหาหรือพัฒนาสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

หากแต่วันนี้สังคมไทยและสังคมโลกมีความซับซ้อนมากขึ้น บางเรื่องเป็นสิ่งแปลกใหม่ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เช่น อินเทอร์เน็ต และเครือข่ายสังคมอิเล็กทรอนิกส์ บางเรื่องซับซ้อนเพราะเกี่ยวข้องกับผู้คนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก ตั้งแต่ระดับปัจเจกไปจนถึงระดับชุมชน สังคมเมือง ระดับประเทศ และระดับโลก เนื่องจากเราไม่ได้อยู่คนเดียว หลายครั้งที่วิกฤตระดับโลกเกิดขึ้น แม้ประเทศไทยจะไม่เกี่ยวข้องแต่ก็พลอยได้รับผลกระทบนั้นด้วย

ความซับซ้อนหลายมิตินี้ เป็นเหตุผลส่วนหนึ่งที่ทำให้การมองเพียงแค่ออดีตและปัจจุบันไม่เพียงพอต่อการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จึงมีการคิดเรื่องอนาคตศึกษาหรือการมองภาพอนาคตมากขึ้น

การสร้างภาพอนาคตไม่ใช่เป็นการทำนายอนาคต (Forecasting) ภาพอนาคตที่ดีจึงไม่ใช่ว่าจะสามารถบรรยายอนาคตได้ถูกต้องเพียงใด แต่อยู่ที่จะสามารถชักนำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีกว่าเดิมได้หรือไม่ การสร้างภาพอนาคตเป็นการชักจูงและเข้าถึงผลของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ เพื่อให้สามารถวางแผนกลยุทธ์ที่รอบคอบกว่าเดิมได้

การเขียนภาพอนาคตตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า อนาคตเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่มีใครทำนายได้ จึงต้องมีการสร้างภาพอนาคตหลายภาพ เพื่อให้ครอบคลุมสิ่งที่อาจเกิดขึ้นให้มากที่สุด ยิ่งอนาคตที่ไกลออกไปก็ยิ่งมีความไม่แน่นอนมากขึ้น ดังนั้นการเขียนภาพอนาคตจึงเหมาะสมสำหรับการมองอนาคตระยะกลางและระยะยาวที่ไม่สามารถใช้การวางแผนเชิงกลยุทธ์ทั่วไปได้

จุดกำเนิดการมองภาพอนาคต

อนาคตศึกษาหรือการมองภาพอนาคตเริ่มโดดเด่นขึ้นมาเมื่อประมาณ ค.ศ. 1950 - 1960 โดยบริษัทเชลล์และมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดร่วมกันวางแผนอนาคตพลังงานน้ำมันว่าหากโลกนี้เกิดวิกฤตทางด้านน้ำมัน บริษัทในฐานะที่เป็นผู้ค้าน้ำมันเช่น เชลล์ จะมีพฤติกรรมอย่างไร จะวางตัวอย่างไร จะมีการรับมือต่อปัญหาได้อย่างไร ซึ่ง ณ ขณะนั้นเป็นเพียงแบบฝึกหัดหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากยังไม่มีวิวัฒนาการของวิกฤตการณ์น้ำมันโลก แต่อีกสิบกว่าปีต่อมา ใน ค.ศ. 1972 โลกก็เผชิญกับวิกฤตน้ำมันครั้งสำคัญ เป็นที่คาดกันว่าบริษัทเชลล์ได้ประโยชน์จากการศึกษาอนาคตในครั้งนั้นพอสมควร จึงเป็นที่มาของ Scenario Planning ซึ่งเป็นการมองอนาคตวิธีหนึ่งที่ใช้กันมากในปัจจุบัน

เทคนิคการมองอนาคต

การมองอนาคตเป็นเทคนิคที่ต้องอาศัยความเฉียบคมของการวิเคราะห์ ครอบคลุมของข้อเท็จจริง และความหลากหลายของผู้เชี่ยวชาญชำนาญพิเศษที่จะมาร่วมกันมองอนาคต เป็นการคัดกรองที่ต้องอาศัยหลักเกณฑ์และกระบวนการคิดอย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดความคิดล่วงหน้า และออกแบบวิธีการทำงานเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายซ้ำ ไปจนถึงเพื่อที่จะฉกฉวยโอกาสจากสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การมองอนาคตมีหลายวิธี เช่น

Scenario Planning การวางแผนด้วยภาพอนาคต เป็นวิธีหนึ่งของการสร้างภาพอนาคตโดยอาศัยโครงเรื่อง (Plot) ที่มาจากแนวโน้ม (Trend) ที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันและความไม่แน่นอน (Uncertainty) ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ซึ่งสามารถมีได้หลายภาพ ขึ้นอยู่กับชุดแนวโน้มและความไม่แน่นอนที่เลือกมาพิจารณาประกอบกันเป็นโครงเรื่อง

ข้อสำคัญคือ การกำหนดขอบเขตของภาพอนาคตว่าครอบคลุมพื้นที่ “กว้างขวาง” เพียงใด จะเป็นระดับปัจเจก องค์กร ประเทศ หรือระดับโลก และจะมองอนาคต “ไกล” เพียงใด ขณะเดียวกันผู้เชี่ยวชาญที่เข้าร่วมระดมความคิดต้องมาจากหลากหลายสาขาอาชีพ ซึ่งครอบคลุมเรื่องที่กำลังจะวิเคราะห์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยเริ่มจากการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันถึงสถานการณ์และขอบเขตของภาพอนาคตที่ต้องการสร้างแนวโน้มจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ และความไม่แน่นอนที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตทั้งในเชิงบวกและลบ จากนั้นจึงวาดเป็นภาพอนาคตออกมา หรือมีเรื่องราวประกอบเพื่อให้เห็นอนาคตได้ชัดเจนที่สุด

Delphi เป็นเทคนิคของการหาฉันทามติในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เริ่มจากการตั้งคำถาม เช่น ยารักษาเอชไอวีจะมีขึ้นเมื่อไร จากนั้นออกแบบสอบถามให้เรียบง่ายและครอบคลุม ทั้งมิติเวลา มิติการลงทุน มิติของการพัฒนาความสามารถทางวิทยาศาสตร์ มิติของการยอมรับของสังคม มิติของพฤติกรรมทางเพศ เป็นต้น และส่งให้เหล่าผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องตอบ จากนั้นพิจารณาคำตอบอย่างรอบด้านและแจ้งผลคำตอบในภาพรวมต่อกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และให้พิจารณาอีกเป็นครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 เรื่อยไป ซึ่งระหว่างนี้ผู้เชี่ยวชาญอาจเกิดการเปลี่ยนความคิดหรือคล้อยตามข้อเท็จจริงที่ได้ทราบจากผลในภาพรวม จนกว่าจะได้คำตอบสุดท้ายที่เป็นฉันทามติ

ข้อสำคัญคือ คำถาม ที่สามารถตั้งได้หลากหลายประเด็นซึ่งเป็นที่ต้องการและเป็นที่น่าสนใจในสังคม เช่น ประเทศไทยจะมีระบบขนส่งรถไฟฟ้าความเร็วสูงเมื่อไร หรือปีไหนที่จะไม่มีคนยากจนในประเทศไทยอีกเลย เป็นต้น

คำถาม: ประเทศที่แตกแยกจะรวมตัวสมานสามัคคีได้อย่างไร

ตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ประเทศแอฟริกาใต้ ได้ใช้แนวคิดการมองอนาคตมาแก้ปัญหาความแตกแยกของประชาชนในประเทศ ประมาณ ค.ศ. 1990 เนลสัน แมนเดลา ได้รับการปลดปล่อยจากการคุมขังมากกว่า 20 ปี ทำให้ในขณะนั้นประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งเป็นคนผิวดำเริ่มมีความหวังว่าจะนำประเทศของตนกลับคืนมาจากประเทศล่าอาณานิคม ซึ่งเข้ามาทำให้เกิดการเหยียดผิวอย่างรุนแรง เป็นสังคมที่มีความหวาดกลัวเป็นพื้นฐาน เป็นสังคมแห่งความแตกแยก

จากนั้น มีความพยายามจากประชาชนและนักวิชาการที่ห่วงใยสังคม เข้ามาพัฒนากระบวนการและมาตรการต่างๆ มากมายเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่แตกแยก หนึ่งในความพยายามนั้นคือ การประชุมหารือโดยใช้วิธีการมองอนาคตเป็นตัวตั้ง เริ่มกระตุ้นให้คนกลับมาคิดว่า อย่างน้อยที่สุดลูกหลานจะสงบสุขได้อย่างไร จะทำอะไรให้เกิดสังคมที่ร่มเย็นเป็นสุขสำหรับลูกหลาน สามารถดำรงชีวิตอย่างปกติสุขได้โดยไม่ต้องทะเลาะเบาะแว้ง จากนั้นมีการวางกฎเกณฑ์และเงื่อนไขในการประชุมหารือ ตัวอย่างเช่น

ประการแรก ต้องเปิดใจ ไม่ใส่หมวก ถือว่าเป็นประชาชนแอฟริกาใต้เหมือนกันทั้งหมดทั้งสิ้น

ประการที่สอง ต้องหารือแบบมีส่วนร่วม ไม่ใช่มาแสดงจุดยืน แล้วมาต่อสู้กัน

ประการที่สาม ต้องเปิดโอกาสให้ผู้คนจากหลากหลายอาชีพเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ใช่แค่พนักงานการเมืองคุยกันเอง

ประการที่สี่ ต้องช่วยกันคิดถึงเป้าหมายของประเทศในระยะยาว เพื่อไม่ให้เกิดการกระจุกตัวอยู่กับปัญหาในปัจจุบัน

การหารือนี้มีเป้าหมายอนาคตเป็นตัวตั้ง และให้พิจารณาว่าภาพอนาคตของประเทศในอีก 10 ปีข้างหน้า หรือประมาณ ค.ศ. 2000 ประเทศแอฟริกาใต้จะเป็นประเทศแบบไหน

ภาพอนาคตของประเทศแอฟริกาใต้ แผ่นดินที่เคยแตกแยก รื้อนเป็นไฟ

จากการประชุมหารือกันหลายครั้ง ในที่สุดก็เกิดเป็นภาพอนาคตโดยใช้สัญลักษณ์สัตว์เป็นตัวแทนอย่างชาญฉลาด 4 ภาพ ซึ่งทำให้ง่ายต่อความเข้าใจ คือ

1. นกกระจอกเทศ (Ostrich) นกกระจอกเทศมีพฤติกรรมเด่นอย่างหนึ่งคือ ฝังหัวลงในทราย เพิกเฉย หลีกเลียง ขี้อาย ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับสัตว์อื่น เป็นการส่งสัญญาณว่าประเทศจะยังไม่มีการพัฒนา การตกลงกันระหว่างคนผิวขาวและผิวดำไม่เกิดผลสำเร็จ เกิดการแบ่งแยกทางสีผิวอย่างรุนแรง เป็นรัฐบาลเผด็จการแบบเดิม และชนเผ่าเหยียดผิวสี

2. เป็ดง่อย (Lame Duck) เป็นเป็ดง่อยที่ว่ายน้ำได้แต่ไปอย่างช้าๆ เปรียบเทียบว่าเป็นสังคมที่มีแนวโน้มที่จะตกลงกันได้ อาจมีการแบ่งอำนาจแล้วตั้งเป็นรัฐบาลผสม แต่ก็ยังเป็นรัฐบาลผสมที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง การพัฒนาไม่ต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างคนผิวขาวและผิวดำเป็นไปอย่างลุ่มๆ ดอนๆ เป็นการพยายามใช้ระบอบประชาธิปไตยที่ไม่สำเร็จได้โดยง่าย

3. อีคารัส (Icarus) เป็นมนุษย์ในเทพนิยายกรีกที่ติดปีกขี้ผึ้งเพื่อให้บินได้ แต่เมื่อบินเพลินไปใกล้ดวงอาทิตย์ ขี้ผึ้งเกิดละลาย ปีกจึงหลุดและตกลงมาเสียชีวิต เปรียบเทียบว่าเป็นสังคมที่ชาวกับด้ารวมตัวกันได้ มีรัฐบาลที่ชัดเจน มีเอกภาพพอสมควร แต่เป็นรัฐบาลสุดขั้วในเชิงนโยบายบริหารประเทศ เช่น เป็นรัฐบาลที่เน้นสังคมนิยม ลูกขึ้นมาเปลี่ยนระบบทั้งหมดหลังจากที่ประเทศเป็นอาณานิคมมานาน จึงอาจมีผู้คนล้มตายไปจำนวนหนึ่ง เพราะมนุษย์ไม่ชอบความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง จึงเป็นภาพอนาคตที่ไม่ยั่งยืน

4. ฟลูบินฟลามิงโก (The Flight of Flamingoes) คือภาพอนาคตที่ยั่งยืนที่สุด หมายความว่า ประเทศสามารถจัดตั้งร่วมกันได้ นำระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในการพัฒนาประเทศ มีการทำงานร่วมกันระหว่างคนผิวขาวและผิวดำ มีนโยบายที่น่าพาเศรษฐกิจและสังคมให้สามารถผ่านพ้นวิกฤตการเมืองเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง

เมื่อได้สัญลักษณ์ตัวแทนภาพอนาคตของประเทศแล้ว จึงมีการกระจายข่าวสารให้ประชาชนได้รับรู้ แน่นอนว่า ทุกคนในแอฟริกาใต้ ต่างพอใจกับภาพอนาคตที่เป็นผู้บินของนกฟลามิงโก จาก ค.ศ. 1990 ที่เริ่มการมองอนาคต จนถึงปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า ประเทศแอฟริกาใต้สามารถแก้ปัญหาความแตกแยกทางเชื้อชาติได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจในชาติมีเสถียรภาพมั่นคงมากขึ้น จนก้าวขึ้นเป็นประเทศที่มีระบบเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดในทวีปแอฟริกา มีภาคการเงินการธนาคาร และอุตสาหกรรมการผลิตที่แข็งแกร่ง มีบทบาทในฐานะประเทศผู้ส่งออกโดยเฉพาะเหล็ก ถ่านหิน และอัญมณีรายใหญ่ของโลก ความสำเร็จล่าสุดที่เห็นได้ชัดอีกตัวอย่างหนึ่งของประเทศแอฟริกาใต้ คือ การเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันฟุตบอลโลกใน ค.ศ. 2010 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนในชาติร่วมมือร่วมใจกัน ใฝ่ความพยายามมากมายเพื่อให้ประเทศพัฒนา และเป็นที่ประจักษ์ทั่วโลกว่าสามารถทำให้เกิดความสำเร็จนั้นได้จริง

ประเทศไทย กับภาพอนาคตใน พ.ศ. 2562

อนาคตศึกษาเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่ช่วยให้ประเทศแอฟริกาใต้ประสบความสำเร็จในการประสานความแตกแยกภายในชาติ สำหรับประเทศไทยที่กำลังเผชิญวิกฤตต่างๆ จึงมีความพยายามใช้เครื่องมือนี้ในการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของคนในชาติ และทิศทางภาพอนาคตของประเทศไทย

พ.ศ. 2552 สถาบันคลังสมองของชาติ¹ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติได้เสนอภาพอนาคต (Scenario Planning) ของประเทศไทยใน พ.ศ. 2562 ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ โดยมีพื้นฐานมาจากสภาพเหตุการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา และได้ภาพอนาคตของประเทศไทยในอีก 10 ปีข้างหน้า จำนวน 3 ภาพ ได้แก่

เกาเหลาไม่งอก สะท้อนถึงความขัดแย้งและความรุนแรงของคนในสังคม ซึ่งหยั่งรากอยู่ในจิตใจมาเป็นเวลานาน ตลอดจนความขัดแย้งกับกลุ่มคนต่างดาว และคนไร้สัญชาติในประเทศที่ถูกละเลยเพิกเฉยจากสังคม

¹ สถาบันคลังสมองของชาติ จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการจำนวน 4 ครั้ง ในช่วงเวลา 1 ปี ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขา ที่พร้อมทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิจำนวน 91 คน โดยอาศัยกระบวนการมองอนาคต (Foresight) เพื่อให้ภาพอนาคตของประเทศไทยอีก 10 ปีข้างหน้ามีความหลากหลาย และครอบคลุมทั้งในบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอยู่บนพื้นฐานของแนวโน้มที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน

น้ำพริกปลาทุ สะท้อนวิถีความเป็นไทยในแบบเอเชียที่ชัดเจนมากขึ้น ประชาชนเกิดการเรียนรู้จากบทเรียนในอดีต นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ ยอมรับและอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทั้งทางความคิด เชื้อชาติ และวัฒนธรรม เกิดเศรษฐกิจเข้มแข็งจากการบริโภคภายในประเทศที่มีสัดส่วนมากขึ้น ในขณะที่ทุกระดับของสังคมมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านกลไกคาร์บอนเครดิต (Carbon Credit) การกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นเพื่อให้พึ่งพาตนเองเป็นรูปธรรมมากขึ้น

ต้มยำกุ้งแม่น้ำโขง สะท้อนความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นผลมาจากการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคอาเซียน ส่งผลให้ประเทศมีการปรับตัวบนฐานของความร่วมมือกับประเทศสมาชิกอาเซียน ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม เกิดเมืองหลวงเชิงเศรษฐกิจแห่งใหม่ในประเทศ ชุมชนและโรงเรียนของต่างชาติมีเพิ่มมากขึ้นเพื่อผลิตแรงงานรองรับการค้าระหว่างประเทศ ปัญหา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกนำเข้าสู่เวทีอาเซียน สามเหลี่ยมวัฒนธรรมอินโดจีน เป็นประเด็นในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประเทศไทยมีกลุ่มตลาดใหม่ที่เรียกว่า BRIC ซึ่งประกอบด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน

จากความสำเร็จของประเทศแอฟริกาใต้ที่นำวิธีการมองอนาคตหรืออนาคตศึกษา มาเป็นหนึ่งในวิธีการแก้ปัญหาในระดับชาติ และประสบความสำเร็จอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ประเทศไทยที่ต้องเร่งฝ่าฟันวิกฤตซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน อาจต้องเร่งพิจารณาถึงอนาคตของประเทศชาติเช่นเดียวกัน และโชคดีที่มีผู้ปรารถนาดีต่อประเทศชาติ ได้ร่วมกันมองอนาคต หยุดคิดถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคลในปัจจุบัน และก้าวข้ามผ่านโดยกล้าคิดอย่างอิสระถึงประโยชน์ส่วนรวมในวันข้างหน้า สรรหาภาพอนาคตของประเทศไทยมาให้พิจารณาอย่างชัดเจน

จึงเป็นเรื่องของประชาชนชาวไทยทุกคนที่จะต้องร่วมกันพิจารณา และเลือกภาพอนาคตของประเทศไทย เลือกทิศทางการดำรงอยู่ของคนในชาติ และร่วมกันขับเคลื่อนให้เป็นไปในเส้นทางเดียวกัน สำนักแห่งชาติจะเกิดขึ้น และเป็นไปในรูปแบบใด ล้วนแล้วแต่ขึ้นอยู่กับประชาชนชาวไทยทุกคน...

เมกะโปรเจกต์ กระตุ้นเศรษฐกิจชาติ ขับเคลื่อนชีวิตประชาชน

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ ดร. ประเสริฐ ภัทรมัย

ท่ามกลางกระแสการแข่งขันของ ประเทศต่างๆ

เพื่อยืนหยัดอยู่บนเวทีโลก แม้ “ไทย” จะมีความโดดเด่นเหนือกลุ่มประเทศอาเซียนอื่นๆ ทั้งจากทำเลที่ตั้งทรัพยากร วัฒนธรรมประเพณี และมีมือแรงงานระดับต่างๆ แต่การจะก้าวทันคู่แข่งโดยเฉพาะประเทศในภูมิภาคเดียวกันที่มีอัตราเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงเช่นสิงคโปร์และมาเลเซีย ไทยจำเป็นต้องเร่งรัดเดินหน้าโครงการลงทุนขนาดใหญ่ด้านโครงสร้างพื้นฐานที่รู้จักกันในนาม “เมกะโปรเจกต์” เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันให้ยืนหยัดอยู่ได้บนเวทีโลกในระยะยาว และกระจายเงินไปสู่ประชาชนทั่วประเทศจากการพัฒนาโครงการเหล่านี้ โดยเฉพาะในช่วงที่เศรษฐกิจโลกชะลอตัว ซึ่งภาครัฐจะต้องเป็นผู้นำในการลงทุนเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับภาคเอกชนที่จะลงทุนตามมา โดยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ภาครัฐมีโครงการเมกะโปรเจกต์ที่อนุมัติไปแล้วซึ่งอยู่ระหว่างการดำเนินการกว่า 50 โครงการ โดยใช้เงินลงทุนเกือบ 8 แสนล้านบาท และยังมีโครงการที่อยู่ระหว่างจัดเตรียมโครงการเพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีอีก 40 โครงการในวงเงินลงทุนอีกกว่า 6 แสนล้านบาท ซึ่งรวมแล้วประเทศต้องใช้จ่ายเงินลงทุนไปกับโครงการเหล่านี้เกือบเทียบเท่ากับประมาณแผ่นดินประจำปี และจากการที่แต่ละโครงการใช้เม็ดเงินลงทุนสูงมาก มีมูลค่าตั้งแต่ระดับพันล้านไปจนถึงหมื่นล้าน ทำให้โครงการเหล่านี้ได้รับการจับตาจากสังคมเป็นอย่างมาก

“เมกะโปรเจกต์” ลงทุนมาก ประโยชน์มากตามหรือไม่?

ที่ผ่านมา ผลกระทบจากความไม่แน่นอนทางการเมืองและความไม่ชัดเจนของหลายโครงการได้กลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนา นอกจากนั้นยังทำให้เกิดข้อกังขาในหมู่ผู้จับตามองว่า “เมกะโปรเจกต์มีประโยชน์ทั่วถึงแค่ไหน?” เมื่อบางครั้งมีการปรับเปลี่ยนโครงการตามนโยบายของแต่ละรัฐบาล และ “ประชาชนได้รับประโยชน์จากโครงการเหล่านี้อย่างแท้จริงหรือไม่?” เมื่อบางโครงการผ่านขั้นตอนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนไปอย่างรวดเร็วและไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

อุปสรรคและข้อกังขาเช่นนี้ ทำให้เมกะโปรเจกต์ต่างๆ รุดหน้าช้ากว่าที่ควรจะเป็น และทำให้โอกาสในการแข่งขันของไทยลดลงไปด้วย ซึ่งหากพัฒนาโครงการตามขั้นตอนและกระบวนการที่เหมาะสม ย่อมจะก่อให้เกิดผลประโยชน์มหาศาล ตั้งแต่ระดับประเทศไปถึงระดับประชาชน

ระดับประเทศ เมกะโปรเจกต์เป็นโครงการขนาดใหญ่ และเป็นโครงการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่จะหล่อเลี้ยงเศรษฐกิจให้โครงการเล็กๆ ลงไป ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดฝอยให้ดำเนินการต่อไปได้ เพราะต้องอาศัยการเชื่อมโยงกับโครงการใหญ่ รวมทั้งเกิดการจ้างงานในทุกภาคส่วนของสังคม เช่น

- **โครงข่ายรถไฟฟ้ายาวๆ** ทำหน้าที่เป็นระบบขนส่งมวลชนหลักเชื่อมโยงโครงข่ายระบบขนส่งสาธารณะและระบบขนส่งสาธารณะรูปแบบต่างๆ อีกทั้งยังก่อให้เกิดการพัฒนาโครงการอสังหาริมทรัพย์ตลอดแนวเส้นทาง

- **โครงการรถไฟทางคู่** ก่อให้เกิดการพัฒนาศูนย์กระจายสินค้า โรงงานอุตสาหกรรม ธุรกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรทั้งในระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด

- **โครงการเขื่อนเก็บน้ำขนาดใหญ่** ที่เก็บกักน้ำเพื่อส่งไปให้ฝ่ายเล็กๆ และโครงการชลประทานต่างๆ

- **โครงข่าย Water Grid** โครงข่ายขนาดใหญ่ของการเก็บกักน้ำและชลประทานที่คอยส่งน้ำจากพื้นที่ต่างๆ ในหน้าน้ำ

เพื่อเก็บไว้เป็นน้ำต้นทุน และกระจายน้ำไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในหน้าแล้ง เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ไปทั่วประเทศ

- **โครงข่าย Southern Land Bridge** สะพานเศรษฐกิจภาคใต้ที่มีทั้งท่าเรือขนาดใหญ่ ระบบท่อน้ำมัน ระบบราง และเส้นทางถนน รวมทั้งยังก่อให้เกิดนิคมอุตสาหกรรมตามแนวเส้นทาง

- **โครงการท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ** ส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยว โลจิสติกส์ ธุรกิจการบินระหว่างประเทศ รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่โดยรอบให้เป็นเมืองท่าอากาศยานที่เป็นแหล่งลงทุนและทำกิจกรรมระหว่างประเทศ ซึ่งหากขาดโครงการเหล่านี้ การพัฒนาโครงการขนาดเล็กๆ ก็ไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ระดับเอกชน เมกะโปรเจกต์สร้างงานหลักให้แก่ธุรกิจในประเทศทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก หากมีการพัฒนาโดยวางแผนเป็นอย่างดีด้วยแนวทางที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจของคนไทยเอง หรือการให้บริษัทข้ามชาติร่วมกับธุรกิจในประเทศ ซึ่งการร่วมงานกับบริษัทข้ามชาติจะช่วยยกระดับมาตรฐานทางวิชาชีพของไทยให้สูงขึ้น และเพิ่มขีดความสามารถในการขยายงานไปสู่ระดับนานาชาติได้อีกด้วย

และระดับประชาชน เมกะโปรเจกต์สร้างผลกระทบและเปลี่ยนวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในทางที่ดี มีความเป็นอยู่ที่ดี และสะดวกสบายขึ้น เช่น โครงข่ายรถไฟฟ้ายาวๆ รวดเร็ว จะทำให้ผู้คนเดินทางไปมาได้อย่างสะดวกสบาย รวดเร็ว คุณภาพชีวิตดีขึ้น ไม่ต้องใช้เวลาอยู่บนถนน ซึ่งเป็นความสูญเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจ พลังงาน สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะความกดดันและความเครียดในการเดินทาง การลงทุนในด้านทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรส่งผลให้เกษตรกรมีผลผลิตที่แน่นอน เป็นต้น

ดังนั้น ภาครัฐจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดการลงทุน เมกะโปรเจกต์ต่างๆ ให้มีความก้าวหน้ามากขึ้น เพื่อให้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ซึ่งจะส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของไทยในระดับนานาชาติ กระตุ้นการบริโภค และการลงทุนภายในประเทศ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มความเชื่อมั่นของภาคเอกชนในการลงทุนทั้งในระยะสั้นและระยะปานกลาง และเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างสม่ำเสมอในระยะยาว

เมกะโปรเจกต์ที่ดีและมีประโยชน์ ต้องพัฒนาอย่างไร?

จากความสำคัญดังกล่าว เมกะโปรเจกต์ที่ดี เป็นที่ยอมรับ และสร้างประโยชน์ให้สาธารณชนอย่างแท้จริง ควรดำเนินการตามแนวทางต่อไปนี้

1. ต้องศึกษาวางแผนและดำเนินการอย่างถี่ถ้วนและถูกต้อง หากไม่ได้ศึกษาวางแผนอย่างดี ดำเนินการไม่เหมาะสม ไม่รอบคอบรัดกุม โครงการก็อาจไม่คุ้มค่าและอาจเกิดผลเสียมากกว่าผลได้

2. ต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ ไม่ทำอย่างลับร้อน มีผู้กังขาว่า การใช้เงินลงทุนสูงอาจจะเป็นช่องทางในการหาผลประโยชน์ในทางมิชอบ ดังนั้นจึงต้องมีการพิจารณากันอย่างถี่ถ้วนโดยภาคสังคม เมกะโปรเจกต์จะต้องใช้เวลาศึกษาวางแผนเป็นเวลานาน เพื่อการพิจารณาอย่างรอบคอบ ตอบคำถามสาธารณชนได้หมด ตรงไปตรงมา

3. ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง รับฟัง และตั้งใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วง

หากไม่มีการศึกษาวางแผน รับฟังความคิดเห็น และแก้ไขข้อขัดแย้ง โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง อาจทำให้โครงการที่ได้เริ่มต้นไปแล้ว ไม่ก้าวหน้าหรือย่ำอยู่กับที่ เช่น *โครงการท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ* ต้องใช้เวลากว่า 40 ปีถึงจะสำเร็จ เพราะเมื่อเกิดอุปสรรคก็ทิ้งโครงการไป ไม่พัฒนาต่อ ซึ่งสุดท้ายก็ต้องกลับมาลงเอยที่ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เพราะได้มีการเลือกไว้เป็นอย่างดีแล้ว หากพัฒนาตรงจุดเดิมที่เวนคืนเรียบร้อยแล้ว 20,000 ไร่และทำต่อเนื่องมาตั้งแต่แรก โครงการก็ควรจะสำเร็จไปนานแล้ว หรือ *โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น* ประชาชนบางส่วนคัดค้านไม่เห็นด้วยเรื่องป่าไม้ ก็ไม่มีการสำรวจทำความเข้าใจ และแก้ไขปัญหาลำนี้ เป็นการทำงานแบบไฟลามทุ่ง พอได้รับการคัดค้านก็หยุดดำเนินการ เมื่อมีปัญหา น้ำท่วมก็ยกเรื่องนี้ขึ้นมาศึกษากันใหม่ ทำให้ต้องเริ่มใหม่ไม่รู้จบ ทั้งที่ปัญหาในแต่ละช่วงเวลาควรหาคำตอบและแก้ไขให้ลุล่วงในช่วงเวลานั้นๆ

4. ต้องแบ่งการพัฒนาเป็นตอนๆ ตามกำลังความสามารถ แต่ต้องมีแผนหลักกำกับ และต้องปรับปรุงแผนตามอุปสรรคปัญหา และความจำเป็น โครงการขนาดใหญ่ควรที่จะศึกษาวางแผนโดยแบ่งเป็นระยะ โดยมีแผนแม่บท (Master Plan) เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการพัฒนาให้เป็นระบบและเกิดความต่อเนื่องแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ให้ความสำคัญต่อการดำเนินงานตามความสามารถและความพร้อมในหลายๆ ด้าน ซึ่งไม่ได้หมายถึงเงินทุนเพียงอย่างเดียว รวมทั้งการหาแนวทางใช้ประโยชน์จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้ลงทุนไปแล้วให้คุ้มค่า และมีประสิทธิภาพสูงสุด

5. ต้องมีวิธีการลงทุนที่เหมาะสม เพราะแต่ละโครงการใช้งบประมาณเป็นจำนวนมาก มีความเสี่ยงแฝงอยู่ นอกจากการลงทุนโดยใช้งบประมาณของประเทศที่มาจากภาษีประชาชน การกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ทั้งในและต่างประเทศ การร่วมมือระหว่างรัฐ (Government to Government: G to G) การให้สัมปทาน การให้เอกชนสร้างและโอนเป็นของรัฐในภายหลัง (Build-Operate-Transfer: BOT) วิธีหนึ่งที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในยุคปัจจุบันก็คือ การร่วมลงทุนระหว่างรัฐกับเอกชนหรือ PPPs (Public-Private Partnerships) ซึ่งจะสามารถแบ่งเบาภาระของภาครัฐลงไปบ้าง เนื่องจากรัฐบาลจำเป็นต้องใช้งบประมาณในหลายๆ ด้าน จึงมีงบประมาณเพื่อการพัฒนาไม่มากนัก ไม่เพียงพอกับการใช้จ่ายในโครงการต่างๆ

ฉะนั้นโครงการที่มีผลตอบแทนคุ้มค่ากับการลงทุน ควรให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนดำเนินการ ซึ่งอาจดำเนินการได้ในหลายวิธี เช่น รัฐให้เอกชนลงทุนให้ก่อนแล้วผ่อนใช้คืนจากเงินงบประมาณหรือรายได้ที่จัดเก็บได้โดยตรงจากโครงการ หรือรัฐให้สัมปทานเอกชนไปดำเนินการ ภายใต้การกำกับดูแลโดยภาครัฐ ซึ่งนอกจากประชาชนจะได้รับความคุ้มครองและดูแลจากรัฐแล้ว ยังได้รับการบริการที่มีประสิทธิภาพจากการบริหารจัดการของเอกชน

การนำภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุน โดยที่รัฐไม่ต้องค้ำประกันเงินกู้ทั้งหมดจะช่วยทำให้การติดตามโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการลดภาระความเสี่ยงของโครงการที่มีต่อประชาชนผู้เสียภาษีลง นอกจากนี้ยังมีส่วนช่วยลดปัญหาความไม่โปร่งใสของโครงการ เนื่องจากภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ

อย่างไรก็ตาม การดำเนินโดยวิธี PPPs ยังต้องจัดปัญหาที่เผชิญอยู่หลายประการ ไม่ว่าจะเป็นความไม่ชัดเจนของรัฐในนโยบายและแนวทางการดำเนินการ การเร่งรัดโครงการโดยไม่ผ่านกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ อย่างถูกต้อง ความระแวงซึ่งกันและกันของรัฐและเอกชน ผลตอบแทนที่เอกชนจะได้รับอย่างเป็นธรรม ฯลฯ โดยรัฐจะต้องมีกลไกในการตรวจสอบที่รัดกุม ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้เกิดการร่วมทุนโดยลดขั้นตอนที่ยุงยากและผลักดันให้การเจรจาและทำสัญญารวดเร็วมากยิ่งขึ้น

เติมเต็มความมั่นใจให้เมกะโปรเจกต์ได้อย่างไร?

และเพื่อให้มั่นใจว่าโครงการจะเกิดประโยชน์อย่างสูงสุด สอดคล้องกับสถานการณ์โลก และงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด หน่วยงานเจ้าของโครงการและที่ปรึกษาโครงการควรนำปรัชญาของ “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรมาปรับใช้กับเมกะโปรเจกต์ให้เกิดความเหมาะสม เพราะความพอเพียงไม่ใช่ความจำกัดจำเขี่ยที่ไม่สอดคล้องกับงบประมาณที่ต้องทุ่มลงไปจำนวนมาก แต่คือการพัฒนาตามกำลังความสามารถ ซึ่งเกิดจากการวางแผนว่าจะใช้อะไร อย่างไร เท่าไร เมื่อไร แล้วก็ใช้อย่างเหมาะสม ถ้าหากว่าไม่มีโครงการขนาดใหญ่ให้ประเทศชาติพัฒนาแล้ว เศรษฐกิจพอเพียงก็ย่อมไม่พอเพียง เช่น ถ้าไม่มีเขื่อนขนาดใหญ่ที่เก็บน้ำไว้ ชาวบ้านที่หุดสระของตัวเองก็ไม่มีน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง เพราะขาดเขื่อนขนาดใหญ่ที่กักเก็บน้ำจำนวนมากไว้ยามหน้าฝนกระจายน้ำมาให้ใช้

หากสามารถตอบโจทย์ในเรื่องมีเหตุผล คือโครงการนี้ทำเพื่ออะไร ต้องมีเหตุผลมาก่อน ไม่อย่างนั้นก็ทำไม่ได้ มีความพอประมาณ คือต้องทำงบประมาณออกมา วิเคราะห์งบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆ ว่าต้องใช้เท่าไร เมื่อไร เพื่อจะดูว่าจะสามารถหาเงินมาจากไหน และมีภูมิคุ้มกัน คือการวิเคราะห์ว่าความเสี่ยงมีอะไรบ้าง ในด้านไหน อย่างไร และจะจัดการแก้ไขปัญห ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นได้อย่างไร เมกะโปรเจกต์ก็ดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงได้

โครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐ รวมทั้งเมกะโปรเจกต์ มีกลไกสำคัญอย่างหนึ่งคือ “ที่ปรึกษาโครงการ” ที่ช่วยให้การดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ รัดกุม มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด ฉะนั้น การคัดเลือกที่ปรึกษาที่ดี มีความสามารถ และไม่มีผลประโยชน์กับทางการเมืองเข้ามารบกวนโครงการ ก็จะสามารถเป็นหน่วยเตือนหรือหน่วยวางแผนให้ภาครัฐ เพื่อให้โครงการต่างๆ เกิดความพอเพียงได้ โดยใช้ทั้งความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ เพื่อตอบโจทย์ทุกด้านให้ครบถ้วน และช่วยให้เจ้าของโครงการประหยังบประมาณไปได้จำนวนมหาศาล เช่น การออกแบบอย่างประหยัดและการคัดเลือกผู้รับเหมาที่มีคุณภาพและราคาถูก

การมีส่วนร่วมของประชาชนสำคัญอย่างไร

ที่ปรึกษายังต้องทำหน้าที่ในการดึงประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในยุคนี้ หากประชาชนส่วนมากโดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ยังไม่เข้าใจว่าโครงการทำไปเพื่ออะไร เกิดประโยชน์ หรือมีผลกระทบอย่างไร โครงการนั้นย่อมประสบความสำเร็จได้ยาก เพราะโครงการขนาดใหญ่ย่อมมีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบ

โครงการที่ดีคือโครงการที่ประชาชนได้รับผลประโยชน์มากกว่าผลเสียมากมาย แต่คนส่วนใหญ่มักจะมองอะไรในแง่ลบไว้ก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอผ่านสื่อที่มักจะนำเสนอแต่ภาพด้านลบ ซึ่งหากผู้ดำเนินโครงการไม่สามารถสร้างความตระหนักรู้ และให้ความใส่ใจสังคมในประเด็นเหล่านี้ อาจทำให้ทั้งโครงการไปไม่รอด

ดังนั้นเรื่องสำคัญที่สุดคือการมีส่วนร่วมของประชาชนที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของการรับรู้ข่าวสารและแสดงความคิดเห็นนับตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ โดยที่หน่วยงานเจ้าของโครงการต้องแสดงความจริงใจในการให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วม โดยพิจารณารูปแบบวิธีการที่เหมาะสมกับประเภทโครงการ สถานการณ์ และสอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบ ทั้งนี้ ต้องประเมินว่าใครคือผู้ได้รับผลกระทบทางตรง ใครคือผู้ได้รับผลกระทบทางอ้อม ใครคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อกำหนดกลุ่มเป้าหมายและรูปแบบวิธีการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมเพื่อสร้างความเชื่อถือและไว้วางใจจากประชาชน

การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการตั้งแต่แรกและเห็นประโยชน์ของโครงการตั้งแต่ต้น ยังเป็นพลังผลักดันสำคัญให้โครงการดำเนินไปข้างหน้าได้ และสามารถเปิดโอกาสนักการเมืองที่หาช่องทางไปเริ่มต้นพัฒนาโครงการใหม่ ทั้งที่โครงการเดิมได้มีการศึกษาอย่างรอบคอบและประชาชนทั่วไปได้รับรู้และยอมรับโครงการเดิมอยู่แล้ว ซึ่งทั้งเสียเวลาและเสียงบประมาณของประเทศไปโดยใช่เหตุ

ขณะที่ในภาคประชาชนเอง โดยเฉพาะคนที่อยู่ในพื้นที่ เมื่อรับทราบว่าจะเกิดเมกะโปรเจกต์ใดๆ ในพื้นที่ของตน ก็ต้องทำความเข้าใจกับโครงการนั้นๆ ให้ถ่องแท้เพื่อร่วมให้ข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อโครงการ หากไม่เข้าใจหรือมีข้อสงสัยก็ควรสอบถามให้ได้ความชัดเจน

เพื่อเป็นอีกหนึ่งเสียงอันหนักแน่นที่จะยอมรับ สนับสนุน หรือคัดค้าน ด้วยเหตุผล และยอมรับความต้องการของคนส่วนใหญ่ เพราะถึงที่สุดแล้วประชาชนก็คือเจ้าของเงิน ในการพัฒนาโครงการเหล่านั้น และได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบจากการเกิดขึ้นของโครงการนั้นนับตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาโครงการ

รู้ทันเด็กรุ่นใหม่ ใส่ใจเด็กไทยยุคดิจิทัล

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ ดร. อมรวิทย์ นาคทรพรพ

กล่าวกันว่า เด็กรุ่นใหม่วัยเรียนที่เป็น **Generation Y ตอนปลาย และ Generation Z ช่วงต้น¹** นั้นมีความสามารถในการเรียนรู้เชิงนวัตกรรมเป็นพิเศษ โดยเฉพาะเทคโนโลยีดิจิทัลด้าน “คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต” พวกเขารู้จักขนขวายหาความรู้ และทำในสิ่งที่ตนเองชอบได้หลากหลาย เป็นกลุ่มคนที่มีพลัง มีความกระตือรือร้น มีความมั่นใจในตัวเองสูง กล้าคิดนอกกรอบ รู้จักเรียกร้องรักษาสีทึบของตนเองอย่างเหมาะสม ตลอดจนพัฒนาตนเองได้รวดเร็ว ทว่าเด็กยุคใหม่กลับมีแนวโน้มเป็น “เด็กใจร้อน” ความประณีตในการใช้ชีวิตน้อยลง ยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางจนขาดจิตสำนึกส่วนรวม ข้ำร้ายยังแสดงออกซึ่งตัวตนอย่างเปิดเผย จนอาจถูกมองว่าก้าวร้าว

ความใกล้ชิดกับพ่อแม่ที่ลดลง ทำให้เด็กในปัจจุบันกลายเป็น “เด็กขี้เหงา” ที่หันไปเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อ สังคมเพื่อนฝูง หรือแม้แต่จากสิ่งอำนวยความสะดวกที่พ่อแม่ซื้อไว้ให้เพื่อชดเชยเวลาที่ตนไม่สามารถให้ลูกได้ เด็กจึงใช้เวลาถึงครึ่งหนึ่งของชีวิตไปกับอุปกรณ์ไฮเทค เช่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ บีบี ไอจูน เกมส์ ฯลฯ จนเกิดภาวะ “สมาธิสั้น” อีกทั้งยังแก้ปัญหาด้วยตนเองไม่ได้ ความสามารถในการเผชิญความลำบาก หรือที่ ดร. พอล จี. สตอยด์ซ นักบริหารบุคคลในบริษัทระดับโลก เรียกว่า ระดับ AQ (Adversity Quotient) นั้นลดต่ำลงอย่างเห็นได้ชัด

1

สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหิดลได้ให้นิยามแต่ละ Generation ไว้ว่า

Generation X คือ ผู้ที่เกิดในช่วง พ.ศ. 2508 - 2522

Generation Y คือ ผู้ที่เกิดในช่วง พ.ศ. 2523 - 2536

Generation Z คือ ผู้ที่เกิดในช่วง พ.ศ. 2537 - ปัจจุบัน

ขณะเดียวกัน แม้เด็กยุคนี้จะเกิดในสภาพแวดล้อมที่สะดวกสบาย ทว่าบางส่วนกลับต้องเผชิญกับภาวะการแข่งขันที่สูง ทั้งด้านการศึกษาและการประกอบอาชีพ ความหวังดีที่ลึ้มค้ำถึงผลลัพธ์ของพ่อแม่ชนชั้นกลางและชนชั้นสูง ทำให้ลูกเกิดความเครียด โดยเฉพาะ**กระบวนการผลิตซ้ำ**ที่ “หลุยส์ อัลตุสเซอร์” นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส² ได้กล่าวถึงแนวคิดดังกล่าวไว้ว่า หน่วยย่อยที่อยู่ในกระบวนการนั้นจะถูกผลิตซ้ำหรือครอบงำให้สยบยอม ไม่ว่าจะเป็นการกดดัน คัดหวัง หรือหล่อหลอมให้เชื่อฟังและทำตามอุดมการณ์หลักของตน (Dominant Ideology) กระทั่งนำมาสู่ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงให้ลูกมีศักยภาพความสามารถ และประสบความสำเร็จในระดับเดียวกันหรือมากกว่าตน เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในสังคมตามที่คาดหวัง

การศึกษาเชิงวิชาการภายใต้ “โครงการติดตามสภาวะการณ์เด็กและเยาวชน (Child Watch)”³ ในรอบ 4 - 5 ปีที่ผ่านมา ไม่เพียงทำให้เห็นสถานการณ์ของเด็กในยุคใหม่ซึ่งมีทั้งประเด็นที่น่าสนใจและประเด็นที่น่ากังวล หากแต่ข้อมูลหลายชิ้นยังได้ช่วยกำหนดนิยามของเด็กไทยในยุคนี้ว่ามีความเหมือนหรือต่างจากเด็กไทยยุคก่อนอย่างไร ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการวิเคราะห์ต่อยอดถึงปัญหาหรือสิ่งที่เด็กยุค “Digital Generation”⁴ ซึ่งแม้จะมีความสามารถรอบตัวมาก หากแต่ก็มีความเปราะบางสูง สังคมจึงควรรู้และเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยใด อนาคตของเด็กไทยจึงจะได้รับการพัฒนาอย่างมีทิศทางและยั่งยืน

² “Louis Pierre Althusser” (1918 - 1990) ศาสตราจารย์ทางด้านปรัชญาของฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงโดยเฉพาะแนวคิดว่าด้วยลัทธิมาร์กซิสต์

³ เป็นโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุน จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในโครงการนำร่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2544 และต่อมาได้ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเสริมสุขภาพ (สสส.) ให้การสนับสนุนจนสามารถมีผลการรายงานสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนออกสู่สาธารณะมาอย่างต่อเนื่อง

⁴ เป็นหนึ่งในชื่อเรียกของ Generation Y และ Z ซึ่งเป็นยุคที่ระบบดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต

จากวิถีทุนนิยม สู่พินิพนิยมเด็กยุคใหม่

การก้าวเข้าสู่ “ประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรม” ของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ 2520 มีปรากฏการณ์ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ต่อ “วิถี” ของผู้คนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้านหนึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิง “วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี” ในขณะที่อีกด้านก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิง “สังคมศาสตร์” ตั้งแต่หน่วยย่อยระดับ “ครอบครัว” กระทั่งถึงภาพรวมของ “สังคม” ในระดับชาติ

ข้อดีของระบบทุนนิยมในมิติหนึ่งนั้นช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ อยู่เสมอ ความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนองแค่เพียงปลายนิ้วสัมผัส แต่ระบบอันทันสมัยในโลกอุตสาหกรรมกลับไม่เปิดโอกาสให้คนได้สัมผัสกับการ “ผลิตจริง” ทว่าสัมผัสกับผลลัพธ์ที่ “สำเร็จรูปและรวดเร็ว” แทน สังคมยุคใหม่จึงให้คุณค่ากับผลลัพธ์ปลายทางมากกว่าวิธีการ

สำหรับมิติทาง “สังคมศาสตร์” ระบบทุนนิยมผลักดันให้ทั้งพ่อและแม่มีหน้าที่ทำมาหารายได้เข้าบ้าน (Dual Income) ความเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นทั้งในบริบทของ “โครงสร้างของครอบครัว” ที่เปลี่ยนไปสู่ครอบครัวเดี่ยวซึ่งนิยมมีลูกคนเดียว และในบริบทของ “ระดับความสัมพันธ์” ที่นิยามของคำว่าครอบครัวมิใช่รูปแบบ พ่อ-แม่-ลูก อย่างที่เคยเป็นมา บ้างก็กลายเป็นพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่ต้องเลี้ยงดูลูกตามลำพัง บ้างก็อาศัยปู่ย่าตายายในการทำหน้าที่พ่อแม่

นอกจากนี้ เด็กยุคใหม่ยังเติบโตขึ้นมาท่ามกลางความเชื่อใน “ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relativism)” ซึ่ง “ฟรีดริค นิทเชอ”⁵ นักปรัชญาแห่งศตวรรษที่ 19 ชาวเยอรมัน ได้อธิบายไว้ว่า กระแสดังกล่าว เป็นแนวคิดที่เห็นว่าความดี ความชั่ว ล้วนไม่มีอยู่จริง ไม่มีอะไรแน่นอนตายตัว หากแต่แปรผันไปตามการตีความของบุคคลและกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นๆ การกระทำที่ผิดในสังคมหนึ่งอาจไม่ผิดในอีกสังคม กล่าวให้เข้าใจโดยง่ายว่า เด็กยุคใหม่เห็นว่าโลกนี้ไม่ใช่สีขาวหรือสีดำเสียทีเดียว หากแต่เป็นสีเทา ประเด็นด้านศีลธรรม จรรยา และคุณค่า ย่อมถูกมองข้ามไป

⁵ Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844 - 1900) ชาวเยอรมัน นักจิตวิทยา นักปรัชญา และศาสตราจารย์ ณ University of Basel

ขณะเดียวกัน ภาพมุกกว้างของสังคม อันได้แก่ “สถาบัน การศึกษาและสื่อ” ที่มีความใกล้ชิดกับเด็กทรงลงมาจากครอบครัว ก็เกิดการเปลี่ยนแปลง การศึกษาถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือแบ่งแยก คนในสังคม เด็กที่มี “ทุน” เท่านั้นที่มีโอกาสทางการศึกษาในระดับสูง เช่นเดียวกับสื่อในยุคนี้ที่ต้องเอาใจตลาด “สาร” ที่ผลิต จึงมิได้เป็นสื่อที่คำนึงถึงเด็กเป็นหลัก การจัดเรตติ้งรายการ โทรทัศน์ยังไม่มีประสิทธิภาพถึงขั้นนำไปสู่การปรับผังรายการ พื้นที่ ทางสังคมของเราจึงกลายเป็นพื้นที่ที่มีความเสี่ยงสูงขึ้น ด้วยพื้นที่ สื่อจำนวนมาก เช่น ละครโทรทัศน์ที่มีส่วนในการกระตุ้นหรือ ดึงเด็กเข้ามาสู่ความเสี่ยงต่างๆ อาทิ เรื่องเพศ ความก้าวร้าว ฯลฯ เว็บไซต์หรือโฆษณาที่มีส่วนเร่งเร้าให้เด็กมีความต้องการทางวัตถุ ตลอดจนอบายมุขต่างๆ

การที่ “พื้นที่ครอบครัว” ตลอดจน “พื้นที่ทางสังคมที่ดี” มิใช่เพียงพอ ในขณะที่ “พื้นที่ของสื่อ” ขยายตัวสูงขึ้น อย่างไร้การกำกับดูแลนั้น พื้นที่ความสนใจของเด็กจึงมีทั้ง “สื่อดี” และ “สื่อร้าย” เข้ามาปะปน กระทั่งนำไปสู่ลักษณะเฉพาะ ของเด็กในยุคดิจิทัล

แนวทางสู่การรับมือกับความเสี่ยง

ในเมื่อทุกฝ่ายไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทิศทางและยับยั้ง นโยบายการพัฒนาประเทศไปสู่ระบบอุตสาหกรรมได้ สิ่งที่พ่อแม่ ทำได้ดีที่สุดนั้นก็คือ การสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” หรือ “ปัญญาใหม่” ให้แก่ลูกโดยอาศัย “พลังด้านบวก” และ “ความเชื่อมั่นศรัทธา ในตัวเอง” ที่เด็กยุคนี้มี เพื่อให้เด็กสามารถดูแลตัวเองได้ ในสังคมที่ซับซ้อน ไม่แน่นอน และขับเคลื่อนเร็วเช่นนี้

พ่อแม่ยุคนี้จำเป็นต้องปรับการใช้ทักษะชีวิตเพื่อประเมิน สถานการณ์ภายนอกและภายในครอบครัวให้มากขึ้น ด้วยบาง ปัญหาเป็นประเด็นใหม่ในสังคม ที่แม้แต่คนเป็นพ่อเป็นแม่ ต่างไม่เคยพบมาก่อนในชีวิต ดังนั้น การอบรมเลี้ยงลูก ด้วยเหตุและผล การปรับบทบาทไปสู่การเป็นเพื่อนที่ดีของลูก ด้วยการเปิดใจรับฟัง ตลอดจนการส่งผ่านประสบการณ์ ความยากลำบากเล็กๆ น้อยๆ ให้ลูกได้เรียนรู้บ้าง ย่อมช่วยให้ เด็กยุคใหม่ เกิด “วุฒิภาวะ” ในการใช้ชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ สูงสุด

ขณะเดียวกัน พ่อแม่เองควรพึงพอใจในสิ่งที่ลูกเป็น ลดความคาดหวังและการสร้างความกดดันต่อเด็ก เนื่องจาก พวกเขาไม่ได้เกิดมาเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลใด บุคคลหนึ่ง ในทางกลับกัน พ่อแม่ควรหันมาปรับชั่วโมงการทำงาน และชั่วโมงสำหรับครอบครัวให้มีความสมดุล หมั่นให้เวลาและ ความรักแก่ลูกอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนเปิดโอกาสให้ลูกได้สร้าง “อัตลักษณ์” ของตนเองที่สอดคล้องกับประสบการณ์ และวิถีชีวิต ในบริบทแห่งยุคสมัยที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและ ตะวันออก เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น อย่างเหมาะสมกลมกลืน

ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งอาจอาศัย “กลไกทางสังคมที่ดี” เข้ามา สนับสนุน เช่น การเข้าร่วมสภาเด็กและเยาวชน ที่เสริมพลังให้เด็ก รุ่นใหม่ได้ทำงานเพื่อดูแลกลุ่มเยาวชนของพวกเขาเอง ในลักษณะ ของการสร้างเครือข่ายเพื่อส่งเสริม แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน ระหว่างกลุ่มเยาวชน ในขณะที่อีกด้านก็ต้องประชาสัมพันธ์

ตัวอย่างพื้นที่ทางสังคมที่ดีของรัฐ ได้แก่ สวนสาธารณะบริเวณสวนสันติชัยปราการ ที่เปิดโอกาสให้เด็กรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมตามความสนใจ เช่น การเต้นบ๊อบ การฝึกทำจักรยานอิเล็กทรอนิกส์ การสอนศิลปะ หรือพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ (Museum Siam) ที่อาศัยเทคโนโลยี Interactive แนวใหม่ที่ทำให้เด็กได้รับความสนุกสนานพร้อมทั้งได้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและรากเหง้าของตนเองกลับไปโดยไม่รู้ตัว

เอกชนเองก็มีพื้นที่ตัวอย่างที่ดี เช่น เซ็นเตอร์พอยท์ แอทเซ็นทรัลเวิลด์ ทรูคาเฟ่ หรือเดอะสโตร์ บาย โตโยต้า ในย่านสยามสแควร์ ที่เปิดโอกาสให้กลุ่มนักเรียน นักศึกษา มาเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีหรือโปรแกรมใหม่ๆ ตลอดจนเปิดพื้นที่ให้เด็กๆ ได้มาทำกิจกรรมโดยเสรี ไม่ว่าจะเป็นการประชุมทำรายงาน อ่านหนังสือ ฯลฯ หรือแม้แต่กิจกรรมที่อาจดูไม่มีประโยชน์มากนัก หากแบ่งเวลาไม่ถูกต้อง เช่น เล่นเกม ซ้อมเต้นเพลงเกาหลี ประดิษฐ์ป้ายไฟเพื่อกำลังใจนักเรียน ฯลฯ

สถาบันการศึกษาเองควรจัดให้เด็กที่ด้อยโอกาสทางสังคมได้เรียนในสถาบันที่มีคุณภาพทัดเทียมกับเด็กที่มีฐานะ ทุกสถาบันควรสอน “ทักษะชีวิต” เพิ่มเติมให้แก่เด็ก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศศึกษา บริโภคศึกษา สื่อศึกษาทั้งออฟไลน์และออนไลน์ ฯลฯ เปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมดีๆ หลังเลิกเรียน ทั้งเพื่อละลายพฤติกรรม ลดการแบ่งกลุ่มในการคบหากันระหว่างเพื่อนร่วมโรงเรียน และส่งเสริมให้ทุกคนแสดงศักยภาพความเป็นเด็กได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ สถาบันการศึกษาต้องเป็นตัวอย่างพื้นที่ที่สะท้อนการเคารพศักดิ์ศรี ตลอดจนสิทธิหน้าที่พื้นฐานของตนเองและผู้อื่น โดยอาจจัดตั้งในรูปแบบ “สภานักเรียน” เพื่อให้เด็กๆ สามารถแสดงออกซึ่งความคิดเห็นโดยเป็นอิสระ มีการตั้งกติการ่วมกันระหว่างครูและนักเรียนที่ต้องเคารพซึ่งกันและกัน

สำหรับ “สื่อ” ซึ่งเป็นอีก “ตัวแปรต้นทาง” ควรสนับสนุนให้มีจำนวนผู้จัดรายการเพื่อเด็กเพิ่มขึ้น ตลอดจนพยายามผลักดันให้เกิดกติกาใหม่ของสื่อ เช่น ระบบเรตติ้งรายการโทรทัศน์ การกำหนดขอบเขตของเวลา (Time Zoning) ที่ปลอดภัยสำหรับเด็กและเยาวชน รวมถึงการคิดกลไกภาษีใหม่ๆ เช่น การจำหน่ายทีวีดีทีเอ็นี่ที่มีความเสี่ยงทางสังคมสูง อาจเก็บภาษีแพงขึ้น โดยนำเงินดังกล่าวมาใช้พัฒนากิจกรรมเด็กในโอกาสต่อไป เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ภาพความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นกับเด็กยุคนี้ต่างสะท้อนมาจากภาพปัญหาของผู้ใหญ่ เช่นนั้นแล้วผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบจึงต้องตีโจทย์ปัญหาเรื่องครอบครัว เรื่องระบบการศึกษา ตลอดจนเรื่องพื้นที่สังคมให้ได้เสียก่อน หากผู้ใหญ่ไม่เริ่มทำการบ้านของตนเองให้ครบถ้วนเสียแต่วันนี้ เด็กอาจไม่สามารถก้าวเดินอยู่ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมั่นคงนัก

เข้มแข็งจากภายใน ประเทศไทยยั่งยืน

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม

สถานการณ์ประเทศไทยในห้วงเวลาที่ผ่านมา ทำให้หลายฝ่ายเกิดความกังวลและเป็นห่วงอนาคตประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ผลลัพธ์ที่เห็น คือ การเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มคนสองฝ่ายที่มีความคาดหวังและการรับรู้ที่ต่างกัน โดยที่ฝ่ายหนึ่งรู้สึกว่าได้โอกาส ไม่ได้รับความเป็นธรรม และความเสมอภาคในเรื่องต่างๆ จนทำให้ปัญหายิ่งบานปลาย

วิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดกระแสความตื่นตัว และเรียกร้องให้มีการเร่งสะสางปัญหาอย่างจริงจังครั้งใหญ่จากทุกภาคส่วนของสังคม

แต่ทว่า วิกฤตครั้งนี้ ไม่อาจแก้ไขได้ด้วยวิธีการแบบเดิม โดยขอให้ภาครัฐเป็นผู้จัดการเพียงฝ่ายเดียว หากจะแก้ปัญหาให้ตรงจุด จำเป็นต้องปฏิรูปประเทศกันใหม่ โดยแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง ลดความแตกต่าง เหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรม และความเสมอภาคให้เกิดขึ้น โดยให้ “คน” และ “ชุมชน” เป็น “ศูนย์กลางการพัฒนา”

ด้วยความเชื่อว่า การสร้างความเข้มแข็งของ “ชุมชน” ซึ่งเป็น “ทุน” และ “ฐาน” ทางสังคมที่สำคัญให้สามารถจัดการดูแล และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของประเทศได้อย่างยั่งยืน

“กระจายอำนาจสู่ชุมชน” “ตั้งฐานของชาติให้แข็งแรง”

คือ หัวใจของการปฏิรูปครั้งนี้

ในอดีต ความเข้มแข็งของสังคมชนบท คือ รากฐานความยั่งยืนของสังคมทั้งหมด ประชาชนในชนบททำมาหากิน ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีวิถีการดำรงชีวิตกลมกลืนไปกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่การเร่งรัดพัฒนาประเทศเพียงชั่วไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วิถีชีวิตประชาชนเปลี่ยน ชุมชนอ่อนแอ ประสบความยากจน เกิดปัญหาสังคมตามมามากมาย สังคมไทยในภาพรวมจึงดูเหมือนจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ถดถอยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ยิ่งไปกว่านั้น การปมเพาะให้ประชาชนคุ้นชินแต่การเป็นผู้รอรับ รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก ยิ่งลดทอนความสามารถและความพยายามในการช่วยเหลือตนเองลง

การปฏิรูปครั้งนี้ จึงต้องเริ่มจากการปฏิรูปการบริหารประเทศโดยให้ชุมชนมีกระบวนการรวมตัวกันอย่างจริงจังและเข้มแข็งมากขึ้น มีอิสระในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง เปลี่ยนจากผู้ “รอรับ” เป็นผู้ “ขับเคลื่อน” การพัฒนาภายใต้หลักการที่ว่า “เรื่องของใคร คนนั้นย่อมรู้ปัญหา รู้ความต้องการ และรู้วิธีการแก้ปัญหาได้ดีที่สุด” โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมลงมือทำ ร่วมเรียนรู้ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมแก้ไขปัญหา และบริหารจัดการโครงการของรัฐ และท้องถิ่นเพื่ออนาคตชุมชนด้วยตนเอง สอดคล้องตามความหลากหลายของวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาที่สืบทอดมาควบคู่ไปกับการปลูกสร้างจิตสำนึกให้รู้จักปกป้องรักษาผลประโยชน์ของชุมชน เสียสละเพื่อชุมชน ตลอดจนขับเคลื่อนนโยบายให้เป็นไปตามแนวทางที่ท้องถิ่นปรารถนา

ในขณะที่ส่วนกลางหรือภาครัฐต้องปรับวิธีคิดและวิธีการทำงานใหม่จากการเป็น “ผู้สั่งการ” มาเป็น “ผู้สนับสนุน” หรือเป็นเพียง “ตัวช่วย” เท่านั้น

ย้อนรอยงานพัฒนาชุมชน : มองอนาคตผ่านอดีต

คำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” ปรากฏขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ตามแนวคิดของ DR. Y.C. James Yen ผู้ก่อตั้งและประธานองค์การ Institute of International Rural Reconstruction (I.I.R.R.-สถาบันนานาชาติเพื่อการบูรณะชนบท) เพื่อสนับสนุนกลุ่มคนที่มีใจรักงานพัฒนาชนบท โดยขณะนั้นใช้คำว่า Reconstruction ซึ่งแปลว่า “บูรณะ” อันหมายถึง “การทำของให้เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น”

แนวคิดการพัฒนาชนบทของดอกเตอร์เยนนั้น จะไม่เน้นการสงเคราะห์หรือช่วยเหลือชุมชน แต่จะเน้นการสร้างนักพัฒนาชุมชนให้เข้าไปคลุกคลี สร้างความคุ้นเคยเป็นกันเองกับชาวบ้าน เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวบ้านให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ร่วมกับชาวบ้านในการวิเคราะห์ปัญหา สร้างกระบวนการแก้ปัญหา และเริ่มต้นการพัฒนามาตรฐานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเดิม พร้อมทั้งใช้หลักการพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน 4 องค์ประกอบ คือ 1. การมีอาชีพ การทำมาหากิน 2. การมีสุขภาพอนามัยที่ดี 3. มีการศึกษาเรียนรู้ อ่านออกเขียนได้ เรียนรู้ได้ และ 4. การจัดการตนเอง

ส่วนการพัฒนาชนบทในประเทศไทยเริ่มต้นอย่างเป็นรูปธรรมเมื่อ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ก่อตั้ง มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์¹ ใน พ.ศ. 2510 และเป็นประธานมูลนิธิฯ คนแรก ถือเป็นองค์กรเอกชนแห่งแรกที่ทำงานพัฒนาชนบทอย่างเป็นทางการเป็นกิจลักษณะ ก่อนที่หน่วยงานราชการจะนำหลักการทำนองเดียวกันไปประยุกต์ใช้

¹ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รับมูลนิธิฯ เข้าอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2512

กิจกรรมของมูลนิธิฯ ดำเนินเรื่อยมา จนกระทั่งหลังเหตุการณ์ทางการเมือง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 กิจกรรมต่างๆ ของมูลนิธิฯ ได้ชะงักงันชั่วคราวระยะหนึ่ง จนกระทั่ง พ.ศ. 2531 นายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม เข้ามาเป็นผู้อำนวยการ มูลนิธิฯ จึงมีการฟื้นฟู และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศ โดยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การพัฒนาชนบท และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เกิดขึ้นในประเทศไทยมานานกว่าสี่ทศวรรษแล้ว ทั้งที่ดำเนินการโดยภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชน

แต่เริ่มชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น หลังเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 เมื่อรัฐปรับทิศทางการพัฒนาประเทศใหม่ โดยเน้น “คนและชุมชน เป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และกลับหัวปิระมิดการพัฒนา “จากยอดสู่ฐานราก” มาเป็น “จากฐานรากสู่ยอด” ขณะเดียวกันก็ได้มีการจัดตั้ง “กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม” (Social Investment Fund : SIF) หรือ “กองทุนชุมชน” ขึ้น เพื่อสนับสนุนกิจกรรมขององค์กรชุมชนทั่วประเทศ เป็นทั้ง “โอกาส” และ “บทเรียน” ที่ทำให้ชาวบ้านได้รับทุนโดยตรงไปบริหารจัดการเอง เกิดโครงการที่ชุมชนคิด พัฒนา และบริหารกันเองอย่างกว้างขวาง ถือเป็นการเคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของภาคประชาชน และเป็นการปรับแนวคิดและกระบวนการทางสังคมใหม่ท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อน

เรียนรู้อุปสรรค มุ่งมั่นพัฒนา

อย่างไรก็ดี แม้จะมีความพยายามพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองได้มาระยะหนึ่งแล้ว แต่ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรมนั้นยังจำกัดอยู่ในวงแคบเพราะในทางปฏิบัติยังมีปัญหาและอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาอยู่มาก ได้แก่

1. การประเมินความสามารถของชุมชนในระดับต่ำ

โดยประชาชนถูกมองว่าเป็นผู้ไม่รู้ ไม่มีความคิดในการคิดพัฒนา จำเป็นต้องให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปควบคุม จัดการ เป็นผู้นำความคิดและการพัฒนาในทุกด้าน ส่งผลให้ชุมชนยังอ่อนแออยู่เรื่อยๆ

2. การขาดความอดทนและรอคอย

ชุมชนเข้มแข็งต้นแบบทั้งหลายไม่ได้เข้มแข็งเพียงชั่วข้ามคืน แต่ใช้เวลานานมากเพื่อเรียนรู้และจัดการวิถีชีวิตของตนเอง แต่ชุมชนโดยมากมักต้องการทางลัด ต้องการสูตรสำเร็จ เมื่อพัฒนาแล้วไม่เห็นผลสำเร็จในเวลาอันสั้น ก็เกิดความท้อแท้และทอดทิ้งไปในที่สุด

3. นิยมเลียนแบบ มากกว่าเรียนรู้

แม้จะมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้วยการดูงาน แต่เชื่อว่าจะเรียนรู้กันได้ง่ายๆ ส่วนใหญ่มักเป็นแค่การเลียนแบบเท่านั้น ไม่ใช่ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และการลงมือปฏิบัติอย่างแท้จริง

4. ประชาชนในชนบทขี้เกรงใจ ไม่กล้าแสดงออก

ไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ตาม ทำให้ไม่ทราบความต้องการที่แท้จริง การวางแผนการถ่ายทอดความรู้ และความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ไม่สามารถวัดผลได้ในทันที

5. ผู้นำหมู่บ้านตามกฎหมายมักไม่ใช่ผู้นำตามธรรมชาติ

โดยมากประชาชนจึงไม่ให้การยอมรับ ความร่วมมือในการแก้ปัญหา หรือพัฒนาจึงมีน้อย

6. ความเคยชินกับกรอบและระบบสั่งการจากข้างบน

ซึ่งมิได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริง ไม่ส่งเสริมความสามารถของชุมชน และยังทำให้ชุมชนอ่อนแอ

7. ธรรมชาติของสังคมไทย เป็นสังคมตามกระแส สามารถตื่นตัวได้ง่ายๆ ตามกระแสนิยม แต่ขณะเดียวกัน ก็เป็นสังคมที่ลึ้มง่ายเช่นกัน ธรรมชาติของการพัฒนาต่างๆ จึงมักเอาจริงเอาจังในช่วงต้น แผลวกกลาง และค่อยๆ เลื่อนหายไปทีละเล็กละน้อย ไม่ใช่ว่ารูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน

8. ที่สำคัญที่สุด คือ ขาดความเข้าใจความแตกต่าง ระหว่างการพัฒนาชุมชนกับการพัฒนาที่มักทำกัน กล่าวคือ

- การพัฒนาชุมชนมุ่งให้ความสำคัญกับคน มากกว่า วัตถุหรือเศรษฐกิจ
- เน้นการมีส่วนร่วมโดยให้ประชาชนมีบทบาทสำคัญอย่างแท้จริง มิใช่ ชักชวนให้ประชาชนเข้ามารับรู้หรือร่วมด้วยบ้างตามหลักการหรือเพียงเพื่อให้ครบขั้นตอนเท่านั้น
- ต้องการให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเองและจัดการตนเองได้ โดยรัฐเพียงให้ความช่วยเหลือด้านเงินทุนและวิชาการตามสมควร แทนที่ จะต้องพึ่งพารัฐหรือบุคคลภายนอกตลอด

- ให้ความสำคัญกับวิธีการหรือกระบวนการในการคิด ตัดสินใจ วางแผน ลงมือปฏิบัติ ติดตามประเมินผล เรียนรู้จากการปฏิบัติและการประเมินผล และคิดค้นหาทางปรับปรุงพัฒนาต่อไป เป็นวงจรเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง มิใช่ การมุ่งผลสำเร็จหรือเป้าหมายแต่เพียงอย่างเดียว

แต่ไม่ว่าจะมีอุปสรรคเพียงใด ความพยายามในการสร้างชุมชนเข้มแข็งก็ยังดำเนินเรื่อยมาภายใต้หลักการสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ ต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีจิตอาสา มีคุณธรรม และมีความสามารถ มีผู้สนับสนุนหรือสมาชิกที่มีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกันหรือมีอุดมการณ์ร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมหรือการรวมกลุ่มของชุมชน ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนและเชื่อมกระชับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้แน่นแฟ้น มีเอกลักษณ์หรือศักยภาพที่โดดเด่น เช่น ภูมิปัญญา วัฒนธรรมอันดีงาม หรือทรัพยากรท้องถิ่น มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาภายนอก มีการเติบโตหรือพัฒนาการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ไม่เร่งรัดฉาบฉวย

มีกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้จากฐานสู่ฐาน และจากชุมชนสู่ชุมชน ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชุมชน มากกว่าความเข้มแข็งจากวัตถุ สามารถผลักดันให้กลไกของรัฐทำงานเอื้อประโยชน์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ขณะเดียวกันการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืนควรมีองค์ประกอบดังนี้ด้วย คือ ประการแรก ชุมชนต้องวางแผนอย่างมีเป้าหมาย พร้อมสร้างตัวชี้วัดที่เป็นรูปธรรม ประการที่สอง ต้องมีการขยายผลจากภายในชุมชน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน ประการที่สาม มีงานศึกษา วิจัย ค้นคว้าด้านวิชาการประกอบรวมกับการทำงานของชุมชน และประการสุดท้าย มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ปฏิบัติ และสร้างเสริมคุณภาพร่วมกันกับชุมชนอื่นๆ เพื่อขยายผลการทำงานให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

เหนืออื่นใด คือ ต้องดำเนินไป ภายใต้ 3 เงื่อนไขหลักที่จะขับเคลื่อนชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ความเจริญ และสันติสุขอย่างยั่งยืน คือ

- 1. ความดี**
- 2. ความสามารถ**
- 3. ความสุข**

ความดี หรือ การมีคุณธรรมประจำใจ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ถ้าขาดพื้นฐานความดีจะทำกิจการงานใดๆ ก็ไม่ราบรื่น เช่น หากตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาแล้วมีการฉ้อโกงทุจริต ก็คงดำเนินการต่อไปไม่ได้ หรือมีการค้าขายเสพติด ทะเลาะเบาะแว้ง แดกความสามัคคี ขาดผู้นำที่ดี ชุมชนคงวุ่นวายขาดความสงบสุข

ความสามารถ ต้องรู้จักคิด แก้ปัญหา วางแผน จัดการ บริหารงาน บริหารเงิน บริหารคน

ความสุข ทั้งสุขทางกาย คือ สุขภาพดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สุขทางใจ ไม่โลภ โกรธ หลง มัวเมาในกิเลสอบายมุข รู้จักพอ สุขทางจิตวิญญาณหรือทางปัญญา คือ การเข้าถึงธรรมะ ซึ่งถือว่าเป็นขั้นสูงสุดยอด และสุขทางสังคม คือ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สงบ สันติ

โดยทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ต้องดำเนินไปด้วยกัน เกื้อกูลกัน อย่างดีพอ เพียงพอ และสมดุล และเกิดกับทั้งตัวคนและตัวชุมชน

พัฒนาการงานพัฒนาชุมชน ตัวอย่างอย่างมั่นคง

พัฒนาการของงานพัฒนาชุมชนที่เห็นอย่างชัดเจนในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา คือ กระบวนการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นและขยายตัวอย่างกว้างขวางจนเป็นปึกแผ่นมั่นคง เข้มแข็งพอสมควร การรวมตัวของชาวบ้านทำได้ดีขึ้น เป็นระบบขึ้น เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่มีเครือข่ายองค์กรชุมชนเป็นแกนกลางในระดับจังหวัดและระดับภาค ธุรกิจชุมชนมีการเติบโตและขยายผล มีการจัดทำแผนแม่บทชุมชน จัดสวัสดิการชุมชนที่ชุมชนบริหารจัดการเอง เกิดสถาบันการเงินชุมชนระดับหมู่บ้าน ตำบล และมีเครือข่ายในระดับจังหวัดและระดับชาติ สมาชิกองค์กรชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ช่วยตัวเองได้มากขึ้น ฟังพารัฐน้อยลง

เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับการพัฒนาแนวใหม่ที่ปรับเปลี่ยนไปจากบริบทเดิมๆ ขององค์กรชุมชนที่ไม่ใช่เพียงการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนเท่านั้น แต่ยังเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาพลังปัญญาของชุมชนท้องถิ่นที่เชื่อมโยง ขยายผล หรือดัดแปลงจากองค์ความรู้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ ขณะที่รัฐเองก็ปรับลดบทบาท เพิ่มอำนาจให้ขบวนการองค์กรชุมชนและประชาสังคมมากขึ้น

อีกหนึ่งความสำเร็จที่สำคัญยิ่งของงานพัฒนาชุมชน คือ การที่เครือข่ายชุมชนได้ร่วมกันร่าง “พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน” ขึ้นในพ.ศ. 2550 เพื่อให้มี พ.ร.บ. ที่จะช่วยหนุนเสริม สร้างการยอมรับการทำงานแบบสภาองค์กรชุมชน และรับรองให้เวทีการปรึกษาหารือของชุมชนมีสถานะที่ชัดเจน เป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย โดยเป็นกฎหมายที่มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ถือเป็นประวัติศาสตร์ความเคลื่อนไหวครั้งสำคัญที่ทำให้องค์กรชุมชนทั้งหลาย รวมทั้งตัวแทนจากทุกหมู่บ้านที่มารวมกันเป็นสภาองค์กรชุมชน มีสถานะที่กฎหมายรองรับ สามารถเข้าไปหนุนเสริมกระบวนการทำงานในระดับท้องถิ่นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยงานอื่นๆ ได้อย่างเต็มภาคภูมิโดยมีกฎหมายรองรับเป็นครั้งแรก

ซึ่งนับแต่มี “พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน” กระบวนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากชุมชนฐานรากก็มีความเด่นชัดและเป็นที่ยอมรับมากขึ้นเป็นลำดับ นับเป็นญวนแจดอกสำคัญที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เล็กละน้อยอย่างมั่นคง

จริงอยู่ที่การปฏิรูปประเทศไทย มีอาจทำสำเร็จได้ด้วยมิติใดมิติหนึ่ง ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย จากหลายมิติที่เชื่อมโยงกัน ในระยะเวลาพอสมควร

จากจุดเริ่มต้น จนถึงวันนี้ บางเรื่องเป็นไปตามที่คาดหวังและบรรลุไปแล้ว บางเรื่องยังต้องสานต่อ ขยายผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เห็นผลที่ชัดเจนมากขึ้น ในขณะที่บางเรื่องยังมิได้ดำเนินการ

แต่จากบทเรียนและประสบการณ์ของคนชุมชน ที่ได้ติดตามหรือได้สัมผัสกับพัฒนาการของชุมชนมาหลายสิบปี พอจะมองเห็นความหวังว่า หากการขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นไปตามกระบวนการนี้ โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญและเป็นแกนหลักในการพัฒนา เน้นการจัดการตนเองเป็นญวนแจสำคัญ ก็น่าจะเชื่อได้ว่า ประเทศไทยภายใน 10 ปีข้างหน้า จะมีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ได้

เป็นหนี้ อย่างไรให้มีความสุข

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ ดร. วรากรณ์ สามโกเศศ

การเป็น “หนี้” เป็นเรื่องธรรมดาในยุคบริโภคนิยม โดยเฉพาะสำหรับบุคคลที่ไม่ได้มีมรดกตกทอดให้ใช้จ่ายได้อย่างสุขสบาย เพราะคงต้องใช้เวลานานหากจะรอกเก็บเงินสดให้ได้สักก้อนพอจะนำไปซื้อบ้าน ซื้อรถยนต์ หรือซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน การสะสมทรัพย์สินที่เริ่มต้นด้วยการก่อหนี้ หรือการใช้จ่ายก่อนผ่อนทีหลัง จึงเป็นทางเลือกหรือโอกาสที่สำคัญ

หากแต่ที่ไม่ธรรมดามากขึ้นทุกวัน คือการเป็นหนี้โดยไม่จำเป็นและปัญหาความเดือดร้อนจากการเป็นหนี้ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับโลกและในสังคมไทย โดยมีปัจจัยมาจากแรงผลักดันที่ชัดเจน 3 ประการ

แรงผลักดันแรก คือกระแสบริโภคนิยมผสมผสานกับสื่อสมัยใหม่ โดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการใช้กลยุทธ์ทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเรียกร้องความต้องการจากภายในจิตใจของผู้บริโภคให้เกิดความต้องการบริโภคสินค้าที่ไม่จำเป็นหรือมิได้ต้องการอย่างแท้จริงมากขึ้น

แรงผลักดันต่อมา คือความรู้สึกรักจากภายในจิตใจของปัจเจกบุคคลเองว่า หากไม่ได้สิ่งนั้นหรือไม่มีสิ่งนี้แล้วจะกลายเป็นคนตกกระได ไม่ทันสมัย ไร้ระดับ

และ**แรงผลักดันสุดท้าย** คือความสามารถในการกู้เงินมีมากขึ้น เนื่องจากการปล่อยกู้ง่ายและสะดวก โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีทั้งสินเชื่อในระบบผ่านธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ (Non-bank) และสหกรณ์ออมทรัพย์ต่างๆ นอกจากนั้นยังมีแหล่งกู้เงินนอกระบบอยู่อีกดาษดื่น

“หนี้ภาคครัวเรือน” เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดที่สะท้อนถึงภาวะการใช้จ่ายและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประชาชน อย่างไรก็ตาม หากครัวเรือนมีปัญหาในการใช้จ่ายหรือปัญหาในการชำระหนี้ จะลุกลามไปกระทบระบบเศรษฐกิจโดยรวม หลายประเทศจึงเฝ้าระวังปัญหานี้ครัวเรือนอย่างใกล้ชิด เช่น สหรัฐอเมริกามีความพยายามที่จะลดหนี้ภาคครัวเรือนลงอย่างต่อเนื่องหลังทำสถิติสูงสุดเป็นประวัติการณ์ในช่วง พ.ศ. 2551

สำหรับสถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนของประเทศไทยในปัจจุบัน ถือว่าน่าเป็นห่วง เพราะคนไทยเป็นหนี้กันในแทบทุกกลุ่มอาชีพและทุกกลุ่มของรายได้ตามความสามารถในการกู้ยืม ตัวอย่างเช่น กลุ่มแรงงานนอกระบบที่มีรายได้น้อย จะกู้ยืมจากนายทุนเงินกู้ยืมนอกระบบ กลุ่มแรงงานในระบบ เช่น หนุ่มสาวโรงงาน หรือลูกจ้างภาครัฐและบริษัทเอกชนที่มีรายได้ค่อนข้างน้อยเฉลี่ยประมาณ 10,000 บาทต่อเดือน จะขอสินเชื่อส่วนบุคคล เพื่อนำมาซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้า โทรศัพท์มือถือ ฯลฯ กลุ่มผู้มีรายได้ปานกลางเฉลี่ยประมาณ 16,000 บาทต่อเดือน เริ่มเป็นหนี้บัตรเครดิต กลุ่มผู้มีรายได้ค่อนข้างสูงเฉลี่ยประมาณ 30,000 บาทต่อเดือน เริ่มมีภาระหนี้ผ่อนบ้านผ่อนรถ และแม้แต่กลุ่มผู้มีรายได้สูงประมาณ 50,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป ก็มีจำนวนไม่น้อยที่เป็นหนี้

จากการสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า จำนวนครัวเรือนที่มีหนี้ได้เพิ่มขึ้นในช่วงเกือบสิบปีที่ผ่านมา จากร้อยละ 56 ของครัวเรือนทั้งหมดใน พ.ศ. 2543 พุ่งขึ้นเป็นร้อยละ 66 ใน พ.ศ. 2547 หรือกล่าวง่าย ๆ ว่า ใน 100 ครอบครัว เป็นหนี้ถึง 66 ครอบครัว แม้ว่าจะลดลงเล็กน้อยมาอยู่ที่ร้อยละ 63 ใน พ.ศ. 2550 แต่ถือว่าแนวโน้มเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับมูลหนี้เฉลี่ยของครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 68,405 บาทต่อครัวเรือนใน พ.ศ. 2543 เป็น 116,681 บาทต่อครัวเรือนใน พ.ศ. 2550 และจากการสำรวจโดยศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2553 พบว่า มูลหนี้เฉลี่ยของครัวเรือนอยู่ที่ 132,000 บาทต่อครัวเรือน และเมื่อรวมมูลหนี้ของคนไทยทั่วประเทศสูงถึง 2.6 ล้านล้านบาท

แต่ปริมาณหนี้ที่เพิ่มขึ้นหรือยอดหนี้ที่สูงมากนี้ ยังไม่น่าตกใจเท่ากับปัญหา “หนี้ล้นพ้นตัว” หรือ “ความทุกข์ทรมาน” ที่ต้องดำเนินชีวิตอยู่ขณะใช้คืนหนี้ โดยเฉพาะเมื่อไม่มีความสามารถในการชำระหนี้ เพราะนั่นคือ ปัญหานี้ที่แท้จริง

หากการซื้อความสุข ความสะดวกสบายให้กับชีวิต เป็นเป้าหมายของการก่อหนี้ แสดงว่าการดำรงชีวิตที่เริ่มมีความลำบาก หรือไม่สามารถชำระหนี้ได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน เป็นการก่อหนี้ที่ไม่บรรลุเป้าประสงค์ ดังนั้น ทั้งคนที่เป็นหนี้อยู่แล้วและที่กำลังคิดจะสร้างหนี้ อาจจะต้องหันมาทบทวนระดับความสุขในการดำรงชีวิตเป็นประเด็นสำคัญ

เป็นหนี้แล้ว...อย่าให้เสียความสุข

สำหรับคนที่เป็นหนี้แล้ว หากระดับของความสุขลดต่ำมาก เพราะกำลังเผชิญปัญหาการผ่อนชำระ ควรรีบขอผ่อนผันกับเจ้าหนี้ หากเจ้าหนี้เป็นสถาบันการเงิน ควร “ปรับโครงสร้างหนี้” เพื่อลดค่าผ่อนชำระต้องลดลง อย่าปล่อยให้กลายเป็นหนี้เสีย เพราะจะต้องจ่ายดอกเบี้ยผิดนัดชำระและจะทำให้ตัวเลขหนี้พุ่งสูงจาก “วิกฤตดอกเบี้ยทบต้น” จนไม่อาจแก้ไขได้และนำไปสู่วังวนของการเป็นหนี้ที่เลวร้ายในท้ายที่สุด

ส่วนกรณีที่มีความสุขเริ่มลดลง เพราะภาระในการใช้หนี้ทำให้การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันไม่สามารถยืดหยุ่นได้เท่าที่ควร ควรหาวิธีบริหารจัดการเสียใหม่ให้ถูกวิธี และเร่งปลดเปลื้องภาระหนี้ให้เบาบางลง

บริหารจัดการหนี้ ลดภาระดอกเบี้ย

ในการบริหารจัดการหนี้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก คืออัตราดอกเบี้ย เพราะเป็นภาระที่ต้องจ่าย โดยหากมีหนี้หลายประเภท ควรจัดลำดับในการชำระหนี้ จากก่อนที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงสุดไปหาก่อนที่มีดอกเบี้ยต่ำสุด ตัวอย่างเช่น ควรลดก่อนหนี้สินเชื่อส่วนบุคคล หนี้บัตรเครดิต และหนี้บ้าน ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 28 ต่อปี ร้อยละ 20 ต่อปี และร้อยละ 6 - 7 ต่อปี ตามลำดับ แม้ว่าจะเงินสินเชื่อบ้านจะสูงสุดก็ตาม และหากเป็นไปได้ควรกำจัดหนี้ที่มีดอกเบี้ยสูงให้หมดไป สมมติเป็นหนี้บัตรเครดิตอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 100 - 200 ต่อปี อาจต้องหาสินเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าไปชำระทั้งก้อน

ในกรณีที่ชำระหนี้จนกระทั่งเงินต้นลดลงระดับหนึ่งแล้ว อาจหาวิธีประหยัด ดอกเบี้ย เช่น ผ่อนบ้านราคา 2.5 ล้านบาท ผ่อนชำระเดือนละ 17,000 บาท ชำระไปแล้ว 200,000 บาท และผ่อนรถอยู่เดือนละ 8,000 บาท แต่ยังคงผ่อนอีก 200,000 บาท อาจนำวงเงิน 200,000 บาทที่ผ่อนบ้านไปแล้วกลับไปกู้ใหม่ เพื่อนำไปชำระหนี้รถให้หมด เมื่อรถปลอดจำนองก็สามารถนำมาเป็นหลักประกันขอกู้ก้อนใหม่ ในอัตราดอกเบี้ย ประมาณร้อยละ 5 แบบ Flat Rate หรือประมาณร้อยละ 10 ต่อปี แล้วนำไปชำระสินเชื่อส่วนบุคคล เป็นต้น

เพิ่มรายได้ ปรับพฤติกรรมการบริโภค

การหารายได้เสริมเป็นอีกวิธีที่จะช่วยให้มีรายได้มาปลดหนี้มากขึ้น โดยเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถทำได้หากคิดที่จะลงมือทำและมีความพยายามอย่างแท้จริง กระนั้นก็ต้องระมัดระวังงานที่มีค่าใช้จ่ายล่วงหน้าโดยหยิบยกผลตอบแทนในอนาคตเป็นเหยื่อล่อ เช่นการขายตรงบางประเภทที่มีค่าใช้จ่ายในการอบรมซึ่งมีคนจำนวนไม่น้อยที่ต้องจ่ายฟรี เพราะไม่สามารถขายสินค้าหรือประสบความสำเร็จในอาชีพนี้ได้

ที่สำคัญคือ เมื่อปัญหาหนี้เริ่มคลี่คลายลงแล้ว ต้องมีการปรับพฤติกรรมในการบริโภคที่แตกต่างไปจากเดิม เพราะหากยังบริโภคเกินตัว ย่อมมีความเป็นไปได้สูงที่จะเข้าสู่วงจรของการเป็นหนี้ที่ “ทุกข์ร้อน” อย่างไม่จบสิ้น แม้ว่าที่ผ่านมารัฐบาลพยายามช่วยแก้ไขปัญหานี้บนกรอบกรณีของคนที่เดือดร้อนสาหัสจนไม่อาจช่วยตัวเองได้ ซึ่งมีคนเกรงหรือคนที่ใช้ชีวิตหวือหวาได้ประโยชน์ไปบ้าง แต่การช่วยเหลือของรัฐบาลเป็นเพียงการช่วยชั่วคราวที่จะนำไปสู่การเป็นหนี้อย่างถาวรตลอดชีวิต สำหรับคนที่ไม่คิดแก้ไขปัญหานี้ของตัวเองอย่างจริงจัง ทำนองเดียวกับการออกกำลังกายที่ไม่มีใครบังคับและทำแทนได้ หนทางแก้ปัญหาคือที่สุด คือการมีวินัยในการใช้จ่ายเงิน เพื่อก้าวพ้นจากหนี้และนำพาตัวเองสู่การเป็นอิสระทางการเงินในที่สุด

คิดรอบคอบ...ก่อนเป็นหนี้

สำหรับคนที่คิดจะก่อหนี้ควรคำนึงว่า จะเป็นหนี้อย่างไรที่ไม่ทำให้การดำรงชีวิตลำบาก สามารถชำระหนี้ได้ตามเงื่อนไขแม้มีเหตุการณ์ฉุกเฉิน และบรรลุเป้าหมายในการสร้างความสุขสบายให้กับตนเองได้อย่างแท้จริง

วางแผน ไม่กู้เกินกำลัง

สิ่งแรกที่ต้องคิดก่อนตัดสินใจเป็นหนี้ คือความสามารถในการผ่อนชำระ โดยดูจากค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งได้แก่ ค่าอาหาร ค่าเช่าที่พักอาศัย ค่าเดินทาง และค่าเครื่องใช้อุปโภคบริโภค ปกติคนที่มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท ต่อเดือน จะมีค่าใช้จ่ายส่วนนี้ประมาณร้อยละ 70 - 80 ของรายได้ จึงไม่ควรก่อหนี้ก้อนใหญ่เพราะมีเงินส่วนเหลือเพียงประมาณร้อยละ 20 ของรายได้ ส่วนคนที่มีรายได้สูงกว่านี้จะมีค่าใช้จ่ายส่วนนี้ประมาณร้อยละ 60 จึงไม่ควรก่อหนี้รวมกันทั้งหมดเกินร้อยละ 40 ของรายได้ เช่น มีรายได้ 30,000 บาทต่อเดือน ควรมีภาระผ่อนชำระหนี้ในแต่ละเดือนรวมกันไม่เกิน 12,000 บาท อย่างไรก็ดี ควรระลึกอยู่เสมอว่าการเป็นหนี้ คือการนำเงินในอนาคตมาใช้ ดังนั้น ควรวางแผนให้ดี เช่น มีแผนจะซื้อของสักชิ้นหนึ่งอาจยอมเป็นหนี้ โดยใช้เงินที่คาดว่าจะเก็บออมเงินในแต่ละเดือนมาเป็นค่าผ่อนชำระแทน

เลือกเป็นหนี้ อย่างมีอนาคต

ที่สำคัญคือ ไม่ควรก่อหนี้อย่างไม่จำเป็นและไม่มีความจำเป็น ตัวอย่างเช่น เช่าบ้านอยู่เดือนละ 3,000 บาท กู้เงินสหกรณ์ออมทรัพย์ไปซื้อรถมือสองราคา 300,000 บาท โดยที่ไม่ได้ใช้รถยนต์คันนี้สร้างรายได้เพิ่ม ในเวลา 6 - 7 ปีต่อมา รถคันนี้เสื่อมสภาพขายได้ในราคาไม่ถึง 30,000 บาท ที่ผ่านมามีค่าเช่าบ้านได้ใช้รถยนต์โดยเสียเงิน 270,000 บาท พร้อมดอกเบี้ยอีกก้อนหนึ่ง แต่ไม่มีทรัพย์สินเหลือเลย ในทางกลับกัน ถ้านำเงินก้อนนี้ไปดาวน์บ้าน ค่าเช่าบ้านจะเปลี่ยนมาเป็นค่าผ่อนบ้านของตัวเอง อย่างไรก็ตาม คนที่จะซื้อบ้านควรมีความพร้อมระดับหนึ่ง เช่น มีเงินเก็บไว้ดาวน์บ้านและสำรองอีกส่วนไว้ตกแต่งและซื้อเฟอร์นิเจอร์

การปรับทัศนคติว่า ความสุขสามารถหาได้ทุกขั้นตอนของชีวิตโดยไม่จำเป็นต้องตั้งเงื่อนไขว่าต้องมีสิ่งนั้นสิ่งนี้ รวมถึงการรู้จักบริโภคอย่างมีสติ และเท่าทันความต้องการของตัวเองท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม จะช่วยยับยั้งการเป็นหนี้ที่ไม่จำเป็น ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงจากการเป็นหนี้ ไปพร้อมกับการเพิ่มความมั่นคงให้กับชีวิตในอนาคต

หากชีวิตมีความสุขสบายได้โดยไม่เป็นหนี้ย่อมเป็นสิ่งที่ดีที่สุด แต่หากต้องซื้อความสะดวกสบายด้วยการก่อหนี้ ต้องมีการวางแผน บริหารจัดการ และสร้างกรอบวินัยให้กับตัวเอง เพราะนั่นเป็นตัวกำหนดเส้นทางเลือกให้กับตนเองว่าจะเป็นหนี้อย่างมีความสุขหรือไม่มีความสุข นับแต่วันที่เราเริ่มเป็นหนี้และต่อเนื่องถึงอนาคต

มองอนาคตการคลังภาครัฐ ความหวัง โอกาส และความจริง

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ ดร. คณิต แสงสุพรรณ

ทุกครั้งที่ภาครัฐ จัดทำงบประมาณขาดดุล เพื่อกระตุ้นการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ มักเกิดกระแสความกังวลตามมาเสมอ ซึ่งแน่นอนว่า การขาดดุลงบประมาณในวงเงินที่สูง และต่อเนื่องกันหลายปี ย่อมส่งผลกระทบต่อฐานะและความมั่นคงของประเทศ อย่างไรก็ตาม การพิจารณาสถานการณ์การคลังภาครัฐอย่างเป็นธรรม ต้องมองใน 3 ประเด็น

ประเด็นแรก การขาดดุลงบประมาณแต่ละปีมีความจำเป็น และมีวงเงินที่เหมาะสมหรือไม่

ประเด็นที่สอง การขาดดุลครั้งนี้กระทบต่อเสถียรภาพทางการคลังหรือไม่

และประเด็นสุดท้าย การมองการคลังภาครัฐไปข้างหน้า ว่ารัฐจะจัดสรรเงินงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะต่อไปอย่างไร

ปรากฏการณ์การขาดดุลงบประมาณครั้งล่าสุด ในปีงบประมาณ 2552 - 2553 วงเงินรวมประมาณ 700,000 ล้านบาท เป็นการใช้จ่ายเครื่องมือทางการคลังเพื่อชะลอการหดตัวทางเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากพิษเศรษฐกิจโลกตกต่ำ และปัญหาทางการเมืองภายในประเทศ โดยเม็ดเงินดังกล่าวส่วนหนึ่ง ใช้เพิ่มทุนให้กับธนาคารของรัฐสำหรับใช้เป็นสินเชื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำแก่ภาคประชาชนและภาคการเกษตร อีกส่วนนำไปลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานสำคัญๆ เช่น ถนน โรงพยาบาล และแหล่งน้ำ เป็นต้น

การขาดดุลในครั้งนี้กระทรวงการคลังก็ตระหนักถึงความสำคัญ จึงได้ทำข้อตกลงกับสำนักงานประมาณเพื่อปรับภาวะการคลังเข้าสู่สมดุลภายใน 5 ปี อย่างไรก็ตาม ระดับหนี้สาธารณะของประเทศที่อยู่ประมาณร้อยละ 40 ของจีดีพีในปัจจุบัน การขาดดุลงบประมาณในระยะ 2 ปีที่ผ่านมาและที่จะขาดดุลเพิ่มเติมบ้างในอนาคตต่อไป จะยังไม่ถึงกับทำให้ฐานะการคลังไร้เสถียรภาพ

ประเด็นที่น่าเป็นห่วงมากกว่า คือการที่ประเทศไทยหยุดนิ่งเป็นเวลานานต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาไปข้างหน้า ในขณะที่นานาประเทศทั่วโลกต่างดิ้นรนหา “จุดยืนใหม่” ภายใต้พลวัตที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนจาก “ศตวรรษแห่งอเมริกา” สู่ “ศตวรรษแห่งเอเชีย” รวมทั้งการเข้าสู่ระยะหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่จะมีความขัดแย้งทางการค้าและการเพิ่มขึ้นของการปกป้องทางการค้า โดยที่ “ภาครัฐ” ของแต่ละประเทศจะเข้ามามีบทบาทในเชิงการบริหารจัดการมากขึ้น

นอกจากนั้น โครงสร้างรายได้ในประเทศยังเป็นปัญหาในอนาคต กล่าวคือสังคมไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับช่วง 2 - 3 ทศวรรษก่อน โดยคนไทยมีระดับการศึกษาที่ดีขึ้น จำนวนคนจนได้เส้นความยากจนลดลง มีคนระดับชนชั้นกลางมากขึ้นซึ่งคนเหล่านี้ต้องการชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูงขึ้นและยังเป็นปัญหาที่สำคัญในอนาคต

บริบททั้งภายนอกและภายในประเทศเหล่านี้ ล้วนเป็นปัจจัยเร่งให้ประเทศไทยต้องมีการปฏิรูปครั้งใหญ่ โดยจะต้องมีการ “ลงทุน” อีกมหาศาล ทั้งเพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และเพื่อให้เกิดการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม

การมองการคลังภาครัฐไปข้างหน้า จึงไม่อาจมองเพียงว่าจะจัดสรรเม็ดเงินงบประมาณอย่างไร แต่หัวใจสำคัญอยู่ที่แผนการลงทุนนั้นได้สร้าง “ความหวัง” ให้กับคนในประเทศหรือไม่ และได้วางระบบการบริหารจัดการโดยภาครัฐ ที่มีกระบวนการผลักดันของภาคส่วนต่างๆ ของสังคมมาร่วมกันสร้าง “โอกาส” สร้าง “จุดยืนของประเทศไทยในเวทีโลก” ไปพร้อมกับการสนองตอบ “ความต้องการภายในประเทศ” ได้อย่างเหมาะสมและดีที่สุด

อีกนัยหนึ่ง คือภาครัฐต้องมีการบริหารการคลังในเชิงรุก โดยทำหน้าที่เป็นผู้ลงทุน ตลอดจนเป็นผู้จัดระบบ ชี้นำ ส่งเสริม และสนับสนุนให้แต่ละภาคส่วนสามารถลงทุนในกิจกรรมของตนเองได้เต็มศักยภาพ หรือร่วมลงทุนในโครงการของรัฐ ได้อย่างสอดคล้องกับโอกาสและความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ

โลจิสติกส์ เชื่อมเศรษฐกิจไทย - เอเชีย

โอกาสที่สำคัญยิ่งของประเทศไทย คือการมีที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียซึ่งเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจใหม่ของโลก ทำให้สามารถเพิ่มศักยภาพได้อีกมากหากขยายการลงทุนในระบบการคมนาคมขนส่งจากต้นทางถึงปลายทาง หรือ “ระบบโลจิสติกส์” เชื่อมโยงการค้าและการลงทุนเข้ากับเอเชีย ตัวอย่างเช่น การลงทุนในโครงข่ายเส้นทางหลักในแกนตะวันออก - ตะวันตก หรือ East-West Corridor เชื่อมเศรษฐกิจไทย เวียดนาม ลาว พม่า และเส้นทางหลักในแกนเหนือ - ใต้ หรือ North-South Corridor เชื่อมเศรษฐกิจไทย จีนตอนใต้ ลงไปถึงมาเลเซีย และสิงคโปร์ รวมถึงการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น อุโมงค์ สะพาน ท่าเรือชายฝั่ง ท่าเรือน้ำลึก ท่าอากาศยาน เพื่อเชื่อมต่อการคมนาคมขนส่งต่อเนื่องหลายรูปแบบให้เป็นระบบเดียวอย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนด้านการขนส่ง รวมทั้งช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้อีกทางด้วย

การลงทุนในระบบโลจิสติกส์นี้ ภาครัฐควรเร่งจัดอุปสรรคทางด้านกฎหมายในปัจจุบันให้เอื้อต่อการลงทุนมากขึ้น รวมทั้งต้องมีการนำปัจจัยด้านความเสี่ยงและความคุ้มค่าในการลงทุนมาเป็นตัวกำหนดรูปแบบในการให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการลงทุนของรัฐ (Public-Private Partnerships: PPPs) เป็นรายโครงการ ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การให้สัมปทานเอกชนลงทุนโครงการทำเรื่อน้ำลึกซึ่งเป็นโครงการที่มีความเป็นไปได้เชิงพาณิชย์สูง หรือการทำสัญญาร่วมทุนในโครงการรถไฟความเร็วสูง โดยเอกชนลงทุนงานระบบ ขบวนรถ รวมถึงบริหารการเดินรถและซ่อมบำรุง ขณะที่รัฐลงทุนในส่วน of โครงสร้างโยธา เป็นต้น การกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมไม่เพียงช่วยกระตุ้นความสนใจจากภาคเอกชน แต่จะทำให้เกิดการลงทุนอย่างสมประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติ

ภาคการผลิต รับกระแสโลก

อีกโอกาสที่จะช่วยยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้ก้าวทันอนาคต คือการเร่งปรับโครงสร้างการผลิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างน้อย 3 กระแส ได้แก่ การผลิตพลังงานทดแทนรับกระแสการขนส่งยั่งยืนและวิกฤตราคาน้ำมัน การผลิตสินค้าเกษตรที่มีขนาดได้รับกระแสโลกร้อน และการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอุตสาหกรรมการผลิตทดแทนอุตสาหกรรมที่พึ่งพิงแรงงานราคาถูกในยุคต้นทุนสูงขึ้น

ในส่วนของภาคการผลิตพลังงานทดแทน ภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิต โดยจัดระบบและวางแผนให้เกิดความต่อเนื่องทั้งห่วงโซ่การผลิต ไม่ว่าจะเป็น การประกันราคาอ้อย ปาล์ม มันสำปะหลัง การกำหนดราคาเมื่อผลิตออกมาเป็นเอทานอล การกำหนดราคาขายน้ำมัน ฯลฯ เพื่อผลักดันให้ธุรกิจระหว่างทาง ซึ่งมีเกษตรกรเป็นผู้ลงทุนปลูกพืชน้ำมัน มีภาคเอกชนลงทุนโรงงานผลิตเอทานอล และมีกลุ่มบริษัทด้านพลังงานต่างๆ เป็นผู้สนับสนุนหลักให้กับภาครัฐ เป็นไปในทิศทางที่เอื้อประโยชน์และเติบโตไปด้วยกันอย่างยั่งยืน

ในส่วน of สินค้าเกษตรที่มีอนาคต ซึ่งหมายถึงสินค้าที่จะมีราคาสูงขึ้นเมื่อมีปัจจัยเรื่องภาวะโลกร้อนเข้ามาเกี่ยวข้อง จะมีเกษตรกรเป็นผู้ลงทุนหลัก ขณะที่ภาครัฐควรเข้าไปจัดระบบการเพาะปลูกไม่ให้มีปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดิน อาจมีการลงทุนระบบชลประทานเข้าไปช่วยเหลือ รวมถึงการสนับสนุนด้านองค์ความรู้ เทคโนโลยี และระบบการค้าการตลาด เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันแก่ภาคการเกษตรไทย

สำหรับอุตสาหกรรมการผลิต ต้องยอมรับว่าอุตสาหกรรมแรงงานหมดไป อุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มต้องเข้ามาแทนที่ รวมทั้งต้องสร้างโอกาสเพิ่มขึ้นในตลาดหลักใหม่ๆ ซึ่งได้แก่ จีน อินเดีย ตะวันออกกลาง การปรับโครงสร้างในส่วนนี้ ภาครัฐควรให้การสนับสนุนด้านเทคโนโลยี มาตรการด้านภาษี มาตรการด้านสินเชื่อภาครัฐ มาตรการด้านการค้าการลงทุน หรือมาตรการอื่นใดที่จะช่วยเสริมศักยภาพผู้ประกอบการไทยให้สามารถปรับตัวเติบโต และแข่งขันได้ในเวทีโลก

เมืองน่าอยู่ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี

การลงทุนที่จำเป็นสำหรับประเทศไทยในระยะ 10 - 20 ปีข้างหน้า คือการพัฒนาเมืองใหญ่ๆ ที่มีประชากรเข้าไปอยู่อาศัยหนาแน่นมากขึ้น เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ขอนแก่น อุบลราชธานี สงขลา ภูเก็ต ให้เป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน โดยการลงทุนระบบขนส่งมวลชน ระบบการจัดขยะหรือน้ำเสีย มาตรฐานโรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ การกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และสังคม

การลงทุนสร้างเมืองน่าอยู่จะมี 3 ภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ รัฐบาลกลาง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน โดยภาครัฐควรกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทหลักในการลงทุนโดยใช้เงินงบประมาณของตนเอง ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดึงภาคเอกชนที่มีศักยภาพ ร่วมลงทุน หรือบางโครงการรัฐอาจร่วมลงทุน ขึ้นอยู่กับนโยบาย ในการแบ่งสรรปันส่วนความรับผิดชอบ ซึ่งจะต้องกำหนดชัด เป็นรายโครงการเช่นเดียวกับการลงทุนในระบบโลจิสติกส์ แต่ทั้งหมดนั้นต้องอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ เพื่อให้ การลงทุนเป็นไปตามแผนที่จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต่อประเทศ

โครงสร้างพื้นฐาน กระจายโอกาสอย่างเป็นธรรม

การลงทุนที่จำเป็นอีกประการคือ การลงทุนในโครงสร้าง พื้นฐานด้านสังคม เพื่อปฏิรูประบบและคุณภาพการศึกษา และสาธารณสุข รวมถึงระบบสวัสดิการและการดูแลสุขภาพพลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ซึ่งเป็นการลงทุนที่ไม่ได้ก่อให้เกิดผลผลิตในระบบเศรษฐกิจแต่มีความจำเป็นในเชิงสังคม ในส่วนนี้ ภาครัฐควรรับภาระในการลงทุนโดยตรง เพราะถือเป็นการลงทุนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างโอกาสทางสังคม ให้กับคนไทยทั้งประเทศอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

จะเห็นได้ว่า มีภาคส่วนต่างๆ เป็นภาคีร่วมในกระบวนการ ลงทุนเพื่อขับเคลื่อนประเทศไปด้วยกัน แม้แต่ในโครงการของรัฐ ที่นอกเหนือจากโครงข่ายคมนาคมและโครงสร้างพื้นฐาน ทางสังคมแล้ว ภาครัฐไม่ใช่ผู้ลงทุนโดยโดดเดี่ยว แต่มีองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนเป็นกำลังที่สำคัญ หมายความว่า ในทางเดียวกันว่า ขบวนการจัดการทางการเงิน จะเป็นลักษณะร่วมทุน (Co-finance) โดยจะมีภาคการเงิน เข้ามาเกี่ยวข้องในแต่ละโครงการ เช่น โครงการนี้จะระดมทุน โดยออกพันธบัตรหรือไม่ และออกโดยใคร หรือจะมีการจัดตั้ง กองทุนโครงสร้างพื้นฐานหรือไม่ และบริหารโดยใคร

และนั่นหมายความว่า ประชาชนคนไทยทุกคนที่มีรายได้ ล้วนอยู่เบื้องหลังกระบวนการลงทุนเพื่อพัฒนาประเทศไทย เพราะเงินภาษีทุกบาท จะกลายเป็นงบประมาณแผ่นดินที่รัฐต้องจัดสรรมาลงทุนพัฒนาประเทศส่วนหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันรายได้ส่วนใหญ่ของรัฐบาลมาจากภาษีจากฐานรายได้ ซึ่งได้แก่ ภาษีเงินได้ บุคคลธรรมดา ภาษีเงินได้นิติบุคคล ภาษีเงินได้ปิโตรเลียม และภาษีจากฐานการบริโภค ซึ่งได้แก่ ภาษีมูลค่าเพิ่ม (VAT) ภาษีสรรพสามิตและอากรแสตมป์ และภาษีสรรพสามิต รวมประมาณร้อยละ 70 - 80 ของรายได้ทั้งหมดในแต่ละปี

ไม่เพียงเท่านั้น เงินออมของคนไทย ทั้งเงินฝากธนาคารพาณิชย์ หรือเงินลงทุน ในหลักทรัพย์หรือตราสารทางการเงินใดๆ จะกลายเป็นทุนสะสมอยู่ในตลาดการเงิน ตลาดทุน ซึ่งปัจจุบันมีเงินของคนไทยที่เป็นเงินออมส่วนเกินในระบบเกือบ 2 ล้านล้านบาท ที่พร้อมแปลงสภาพออกมาเป็นเงินลงทุนได้

ดังนั้น การที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนทำหน้าที่เป็นผู้จ่ายภาษีและผู้ออมเงินที่ดี ย่อมหมายถึงโอกาสของการพัฒนาประเทศให้ก้าวไกลไปได้อีกมาก

“ความหวัง” ในเวลานี้ คือ ภาครัฐยุคใหม่พร้อมทำหน้าที่บริหารจัดการ ด้านการคลังในเชิงรุกบนพื้นฐานของความโปร่งใส ภาคประชาชนมีความเข้าใจ ยอมรับ และพร้อมมีส่วนร่วมในการผลักดันโครงการดีๆ “โอกาส” แห่งการอภิวัฒน์เพื่อพัฒนา ประเทศครั้งใหญ่คงเป็น “ความจริง” ในไม่ช้านี้

CSR เครื่องมือเชื่อมโยงสังคม

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ นายพีระพงษ์ กลิ่นละออ

ทำธุรกิจอย่างไรจึงจะมีกำไร โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและช่วยพัฒนาสังคมไปพร้อมกัน นี่คือโจทย์สำคัญที่สุดที่ผู้บริหารในองค์กรธุรกิจต่างคำนึงถึงและต้องหาทางออก เพราะไม่ใช่เพียงผลประโยชน์ของธุรกิจ แต่ยังหมายถึงการเป็นพลเมืองที่ดีของโลกและของประเทศที่เข้ามาทำกินอยู่ด้วย

คำถามที่เกิดขึ้นมีแนวคิด **“สำนึกรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ”** หรือ Corporate Social Responsibility: **CSR** เป็นกุญแจดอกสำคัญในการไขสู่คำตอบ

จากที่ดูเหมือนเป็นความจำเป็นในเริ่มแรก กลายมาเป็นสิ่งที่ต้องทำในระยะต่อมา จนขณะนี้กลับกลายเป็นกลยุทธ์เชิงรุกเพื่อขับเคลื่อนภาพลักษณ์ที่เกิดจากการดำเนินงานจริงเชิงบวกของธุรกิจ โดยแทบทุกองค์กรต่างหันมาดำเนินงานลักษณะเดียวกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ชนิดที่หากใครไม่ทำก็ถือว่าตกกระแสดความดีเอาเลยทีเดียว

แม้แนวคิด CSR ในประเทศไทยเพิ่งจะเติบโตในระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา แต่เมื่อมองย้อนกลับไป น่าสนใจว่าความเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ตื่นตัวยิ่งในแวดวงธุรกิจไทย ทั้งที่ก่อนหน้านี้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ แทนที่ความสนใจต่อ CSR จะลดลง กลับมีการสื่อสารการดำเนินงาน CSR สู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง

ยิ่งไปกว่านั้นยังเกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของ CSR ไทยอย่างเด่นชัด เช่น การรวมตัวกันของเครือข่ายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยในนาม CSR Club พลังแห่งการแบ่งปันภายใต้นิยามว่า “CSR Club สมาคมบริษัทจดทะเบียนไทย เป็นการเกิดขึ้นของเครือข่ายแห่งความดีที่มุ่งมั่นในการจะสร้างพลังร่วม ระหว่างบริษัทสมาชิกของสมาคมบริษัทจดทะเบียนไทย ด้วยการแบ่งปันองค์ความรู้ ยกระดับและพัฒนาการดำเนินธุรกิจที่ใส่ใจต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ตลอดจนมีส่วนร่วมดูแลชีวิตคนในสังคมด้วยความห่วงใย และทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งความสุข” หรือการถือกำเนิดของกิจกรรมวัน CSR หรือ CSR Day การจัดการประชุมนานาชาติระดับภูมิภาคด้าน CSR ในประเทศไทยโดย TMA รวมทั้งการที่ประเทศไทยเข้าร่วมเครือข่ายภาคี ASEAN CSR Network เป็นต้น

แต่ท่ามกลางปรากฏการณ์ร้อนแรงของ CSR ที่แผ่ขยายครอบคลุมในทุกสาขาธุรกิจ เช่น พลังงาน ไทโรคมานคม ยานยนต์ สถาบันการเงิน และในหลายกิจกรรมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และประชาชน ก็มีความคลางแคลงจากสาธารณะเกิดขึ้น โดยเฉพาะประเด็นที่ว่าการทำกิจกรรมเสริมสร้างสังคมหรือการทำ CSR เป็นเครื่องมือหรือการลงทุนเพื่อประชาสัมพันธ์องค์กร หรือเพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืนและสมดุลจริงๆ

รู้จัก CSR

ย้อนกลับไปต้นทศวรรษ 1980 นับแต่มีการประชุมโต๊ะกลมนักอุตสาหกรรมยุโรป (European Round Table of Industrialists: ERT) ครั้งแรกที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และการเผยแพร่ทฤษฎีผู้มีส่วนได้เสียในเรื่องการบริหารจัดการและจริยธรรมขององค์กรธุรกิจ ซึ่งจะช่วยให้บริษัทมีความได้เปรียบในการแข่งขันในระยะยาวโดยเอ็ดเวิร์ด ฟรีแมน กระตุ้นให้บรรษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ในยุโรปและสหรัฐอเมริกาหันมาให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้เสียหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของธุรกิจมากขึ้น

เรื่อยมาจนถึงการประชุมระดับโลก (Earth Summit) ครั้งแรกที่กรุงริโอ เด จาเนโร ประเทศบราซิลใน พ.ศ. 2535 ได้จุดกระแสให้ประเทศต่างๆ ทั่วโลกตื่นตัวกับทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ Sustainable Development โดยต้องใส่ใจในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมด้วย ไม่ใช่เน้นแต่การทำกำไรสูงสุดเพียงอย่างเดียว

เป็นที่รู้กันว่าระบบทุนนิยมและพลังทางการตลาดที่มุ่งแต่การทำกำไรให้มากที่สุดนั้นเป็นแรงผลักดันสำคัญหนึ่งให้เกิด “ช่องว่าง” ของโครงสร้างทางสังคมระหว่างกลุ่มคนมีฐานะและกลุ่มที่กำลังดิ้นรนที่ยังนับว่าเป็นคนส่วนใหญ่ของโลก ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์เป็น “ตัวกระตุ้น” ให้เกิดระยะห่างของช่องว่างมากขึ้น

ในการประชุมเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum) ที่เมืองดาวอส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์เมื่อ พ.ศ. 2551 บิล เกตส์ ได้กล่าวถึงทุนนิยมแบบสร้างสรรค์ (Creative Capitalism) ที่ให้องค์กรธุรกิจเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยสังคมและประชาคมโลกกลุ่มด้อยโอกาส ขณะที่ทุกฝ่ายยังประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

ยิ่งตลาดการเงินระบบทุนนิยมแบบการตลาดเสรีในสหรัฐอเมริกาเกิดความล้มเหลวและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลก เพราะผู้บริหารองค์กรขาดความเข้าใจและขาดความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้เสีย ยิ่งทำให้เกิดความคึกคักในเรื่องของความรับผิดชอบต่อประชาสังคมสูงขึ้น

ในประเทศไทยเอง เมื่อ พ.ศ. 2549 นับเป็นครั้งแรกที่ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเพิ่มรางวัลสำหรับบริษัทจดทะเบียนที่มีความโดดเด่นในการดำเนินธุรกิจอย่างรับผิดชอบต่อสังคมเข้าไว้ในงานประจำปี SET AWARDS

ปีถัดมา รัฐบาลปลุกกระแส **“การให้และการอาสาสมัคร”** โดยประกาศเป็นวาระแห่งชาติตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมจัดตั้ง “ศูนย์ส่งเสริมธุรกิจเพื่อสังคม” ขึ้น ถือเป็นบทบาทที่ชัดเจนครั้งแรกของภาครัฐในการขับเคลื่อนแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจอย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นปัจจัยกดดันและตอกย้ำให้ผู้บริหารองค์กรต้องสนใจความรับผิดชอบต่อสังคมของธุรกิจมากขึ้น จริงจังขึ้น และกำหนดทิศทางที่จะทำให้ชัดเจนขึ้นเพื่อผลลัพธ์ความยั่งยืน เพราะ CSR สามารถช่วย “ลดหรือเติมเต็ม” ช่องว่างของโครงสร้างทางสังคม เป็นการผสมผสานความใส่ใจต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมไว้ในกระบวนการดำเนินธุรกิจ และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้มีส่วนได้เสียบนพื้นฐานการกระทำตามความสมัครใจ และเมื่อทำแล้วก็ต้องประชาสัมพันธ์ให้ผู้อื่นร่วมรับรู้หรือสนับสนุนอย่างที่ว่า “ทำดีต้องบอก”

แก่นของ CSR

CSR ในความหมายที่เข้าใจง่าย ๆ ก็คือ “การทำความดีตอบแทนสังคมเพื่อให้เกิดความสมดุลอันนำไปสู่ความยั่งยืน”

“องค์กรธุรกิจ” ต้องเป็นพลเมืองบริษัท (Corporate Citizenship) ที่ดี คือ มีจริยธรรม มีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นทั้งทางตรงและทางอ้อม มองสังคมและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น มิใช่มองแต่ผลกำไรเพียงด้านเดียว นั่นจึงจะทำให้องค์กรมี “ภูมิคุ้มกันที่ดี” ในการดำเนินธุรกิจที่นำไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนของกิจการ ขณะเดียวกันจะพัฒนาสังคมไปสู่ทิศทางที่ยั่งยืนและสมดุล

CSR เป็นกิจกรรมที่ทุกองค์กรสามารถร่วมกันดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนซึ่งกันและกัน ไม่มีคู่แข่งทางการตลาด ไม่ได้นำเป้าหมายทางธุรกิจมาเป็นตัวตั้ง

ยิ่งจำนวนกิจกรรม CSR มาก สังคมยิ่งได้รับการพัฒนามากตามไปด้วย ทุกคนในสังคมก็ล้วนมีความสุขจากการดำเนินงานเหล่านั้น หลายกิจกรรมจึงหลุดเข้าไปไกลกว่าคำว่าธุรกิจของบริษัท ทั้งภาครัฐและเอกชน เพราะสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดของคน เวลา และทรัพยากรทุน รวมทั้งกฎเกณฑ์ทางการตลาดที่บางครั้งก็เป็นอุปสรรคของการอยู่ร่วมกัน

CSR จึงเป็นความสมดุลที่เพียงพอและเดินเข้าหาความเป็นจริงของธรรมชาติ

ท้ายที่สุดแล้วกิจกรรม CSR กลายเป็นแนวทางหลักแนวทางหนึ่งของการดำเนินงานแก้ไขปัญหาวิกฤตโลกในด้านต่างๆ ที่เป็นเครือข่าย

“บุคคล” ก็สามารถทำ CSR ได้เช่นกัน ด้วยว่า CSR เป็นเรื่องใกล้ตัว เป็นสำนึกภายใน เป็นหน้าที่พลเมืองที่ทำได้ทุกคน แม้จะมีพนักงานในองค์กรธุรกิจใด เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน จึงควรทำความดีต่อกัน ต่อจุดความสุขจากบุคคลหนึ่งสู่ครอบครัว ขยายขึ้นเป็นชุมชนสู่ชุมชน สังคมสู่สังคม ประเทศสู่ประเทศ กระทั่งเชื่อมโยงกันทั่วทั้งโลก ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ครบวงจรอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ที่ตามมาคือการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข อันนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนที่สุด

อย่างเช่น “โครงการทำดีทุกวันจากดีแทค” ก้าวต่อการทำดีด้วยการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหนาวผ่านกิจกรรม CSR แบบอาสาช่วยเหลือชุมชน (Community Volunteering) โดยรณรงค์ให้พนักงานและครอบครัวของดีแทคทั่วประเทศที่มีฝีมือในการถักไหมพรมแบ่งปันเวลารว่าง ฝึกฝีมือ สร้างสมาธิถักให้เป็นผ้าห่ม เสื้อ หมวก หรือผ้าพันคอ เพื่อแจกจ่ายให้แก่ผู้ประสบภัยหนาวในพื้นที่ต่างๆ

นอกจากจะได้ “ให้หรือมอบโอกาส” แก่ผู้อื่นแล้ว ยังแสดงถึงพลังความสามัคคี พลังความดี และปลูกฝังสำนึกความเอื้ออาทรต่อสังคมให้แก่พนักงานด้วย ผลโดยอ้อมที่ได้จากการถักไหมพรมทำให้มีสมาธิมากขึ้น งานที่ทำก็จะมีประสิทธิภาพหรือประสบความสำเร็จ องค์กรก็จะได้รับประโยชน์ไปด้วย

หรือกรณีของภาวะโลกร้อน เริ่มต้นได้ที่ตัวเราเอง โดยช่วยกันคนละไม้ละมือลดการใช้ถุงพลาสติกในชีวิตประจำวัน องค์กรธุรกิจรณรงค์ปิดไฟตอนพักกลางวัน รัฐบาลไทยและรัฐบาลทั่วโลกร่วมกันดำเนินการเหมือนกันทั่วโลก ผลลัพธ์ที่ได้จะทำให้โลกใบนี้เดินต่อไปได้อย่างมีความสุข เพราะการทำ CSR ล้วนมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ มุ่งหวังให้ทุกคนในสังคมมีความสุขร่วมกันอย่างยั่งยืน ผลที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดกับตนเองแต่เพียงอย่างเดียว หากยังเกิดผลต่อสภาพแวดล้อมรอบข้างและเป็นผลให้องค์กรมีความมั่นคงและยั่งยืนมากขึ้นด้วย

CSR หวังผลหรือมุ่งยั่งยืน

ประเด็นที่คนในสังคมส่วนใหญ่กังขาก็คือ CSR เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจหรือไม่ เมื่อมองอย่างเข้าใจด้วยภาวะจิตที่ปกติแล้วจะเห็นว่า CSR ไม่ใช่เป้าหมายในการประชาสัมพันธ์หรือการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแต่เป็นการดำเนินการเพื่อสังคมในเชิงนามธรรมหรือรูปธรรมก็ตามแล้วสื่อสาร รายงานผล หรือถ่ายทอดออกไปให้ครบทุกช่องทางทั้งเห็นได้ด้วยตา ได้ยินด้วยหู จับต้องได้ด้วยสัมผัส คิดได้ด้วยสมอง รับรู้ด้วยใจ เพื่อให้คนอื่น องค์กรอื่น หรือชุมชนอื่นได้เห็นเป็นตัวอย่างหรือเข้ามาร่วมกันให้ความช่วยเหลือ เป็นการเปิด “พื้นที่ของการสนับสนุนการทำความดี”

ผลลัพธ์หรือภาพลักษณ์เชิงบวกที่เกิดขึ้นกับธุรกิจเป็นเพียง **“ผลเกี่ยวเนื่อง”** ไม่ใช่เป้าหมายตรงหรือวัตถุประสงค์หลักของการทำ CSR และขณะเดียวกันยังได้สิ่งมีค่าที่ประเมินมิได้มาด้วย นั่นก็คือ ความรักและสามัคคีของพนักงานในองค์กรที่จะนำพาให้องค์กรมั่นคงอย่างยั่งยืน

หลักในการสร้างสรรค์กิจกรรม CSR ต้องตอบใจทึ่ที่ว่า สังคมขาดอะไรและองค์กรธุรกิจจะเข้าไปเติมเต็มในส่วนนั้นได้อย่างไร ด้วยวิธีการใดที่สามารถปลดอุปสรรคข้อกีดกันความเจริญ ความเท่าเทียม การไม่สามารถเข้าถึงปัจจัยสี่ออกไปได้ และเดินทางสู่ความสมดุลตามธรรมชาติภายใต้เงื่อนไขที่สำคัญคือ มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม การสานต่อ และการพัฒนา แล้วจึงจะนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืน

นอกจากการเลือกแนวทางของกิจกรรมจากสิ่งที่สังคมต้องการแล้ว ยังต้องคำนึงถึง **“ความต่อเนื่องที่พัฒนาไปได้ด้วยตนเอง”** ของกิจกรรมด้วย แทนที่จะลงทุนสร้างภาพลักษณ์เป็นบางช่วงเป็นครั้งคราวหนึ่งในกลยุทธ์ของการประชาสัมพันธ์แล้วจบ เพราะนี่เป็นตัวชี้วัดสำคัญที่จะบ่งบอกถึงความสำเร็จของ CSR ในแต่ละองค์กรธุรกิจนั้นหมายถึงผลลัพธ์ที่ไม่ได้วัดจากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวนกิจกรรม หรืองบประมาณที่ใช้ไปเท่านั้น ถ้าใช้ตัวเลขเชิงปริมาณเป็นตัวบ่งชี้ ผลที่ได้จะคงอยู่ไม่นาน ความดีต้องทำด้วยใจ ลงมือทำสร้างสรรค์ด้วยตนเอง และต้องเป็นความจริง

ไม่ว่าลักษณะของกิจกรรมที่ทำกับชุมชนหรือบุคลากรในองค์กรธุรกิจในระยะสั้นซึ่งมักเรียกกันว่า การให้ การบริจาค หรือสังคมสงเคราะห์ หรือระยะปานกลางถึงระยะยาวที่เรียกว่ายั่งยืนนั้น ก็ล้วนมีประโยชน์ทั้งสิ้น หากได้ทำหน้าที่ในความรับผิดชอบของตนอย่างครบถ้วน เต็มที่ จริงใจ โดยสนองตอบต่อความต้องการของสังคมและสิ่งแวดล้อมได้จริงบนรากฐานแนวคิดที่ว่า **“ธุรกิจต้องเติบโตไปพร้อมกับสังคมไทย แม้จะต้องพบกับอุปสรรคและทำให้องค์กรไม่สามารถทำทุกอย่างที่ต้องการในโลกนี้ได้ แต่ให้ตระหนักว่าธุรกิจหรือองค์กรสามารถทำได้ในทุก ๆ วันเพื่อผู้อื่นและตนเอง”**

สันติวิธีบนทางแห่งสามัคคี

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์

ภาพความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เป็นสิ่งที่เราทุกคนมักพบเห็นกันอยู่เสมอ

หากมองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์นับตั้งแต่สมัยสงครามเย็น ประเทศไทยได้ผ่านการต่อสู้เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ทางอุดมการณ์ คนไทยต่างลุกขึ้นมาจับอาวุธต่อสู้กันด้วยเหตุผลเพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ด้านหนึ่งคือ ความต้องการการปฏิรูปทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่วนอีกด้านหนึ่งคือการกดขี่ทางการเมืองและการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ หรือนัยหนึ่งคือ การต่อสู้ระหว่างชนชั้นผู้ปกครองที่ผนวกเข้ากับกลุ่มนายทุนกับประชาชนผู้ถูกปกครอง ประกอบด้วย ชาวไร่ ชาวนา ในยุคนี้ปัญหาต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมถูกกดไว้ด้วยการเมืองที่ไม่เปิดกว้าง การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งจึงเป็นเรื่องของการใช้อำนาจและกำลังบังคับ

ต่อมา ภายหลังกองสงครามเย็น แม้ความขัดแย้งในสังคมไทยได้เคลื่อนตัวออกจากประเด็นของการปฏิวัติและการทำสงครามแย่งชิงอำนาจทางการเมือง แต่ความตึงเครียดในสังคมได้พัฒนาเข้าสู่การแข่งขันทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นผลพวงจากการแย่งชิงทรัพยากรและปัญหาการจัดการกับผลกระทบของการเร่งรัดพัฒนา คนจำนวนมากต้องอพยพโยกย้ายจากถิ่นฐานดั้งเดิม เกิดภัย และอุบัติเหตุต่างๆ อันเนื่องจากความเจริญทางวัตถุและอุตสาหกรรม ซึ่งที่ผ่านมารัฐมักเป็นคู่ขัดแย้งกับประชาชน โดยเฉพาะเมื่อมีการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่

กล่าวได้ว่า ความขัดแย้งได้พัฒนาหรือขยายตัวไปพร้อมกับการเร่งรัดการเจริญเติบโต แต่ประเด็นสำคัญคือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นในขณะที่โครงสร้างอำนาจนิยมยังไม่แปรเปลี่ยน ทั้งในกลุ่มประชาชนและสถาบันทางการเมืองหลักๆ แนวโน้มการเผชิญหน้าและการแก้ปัญหา ยังคงมีร่องรอยของการใช้อำนาจอยู่เช่นเดิม และเมื่อใดที่มีการใช้อำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจที่ไม่เหมาะสมเข้าจัดการกับปัญหา มักผูกโยงกับความรุนแรง ส่งผลให้เกิดความสูญเสียตามมาเสมอ

จากสภาพปัจจุบันที่สังคมมีการขยายตัวใหญ่ขึ้น และอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับประสบการณ์ต่อสู้ทางการเมืองในอดีตได้สร้างความตื่นตัวให้กับประชาชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผลประโยชน์ที่หลากหลาย กระทั่งนำไปสู่การผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงกติกาทางการเมืองใหม่ วิธีการเดิมที่เคยใช้อำนาจหรือความรุนแรงจัดการกับปัญหาความขัดแย้งเริ่มถูกมองว่าไม่ได้ผลและไม่เหมาะสม แนวคิดเรื่อง “สันติวิธี” จึงกลายเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาที่สังคมไทยให้ความสนใจมากขึ้น

สันติวิธี เป็นแนวทางการแก้ไขความขัดแย้งที่แตกต่างจากวิธีการอื่น โดยเริ่มต้นด้วยการปฏิเสธบนพื้นฐานของการเลือกกระทำการ (Action) บางอย่างในทางลบ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความยุติธรรม ความไม่ถูกต้องที่ปรากฏขึ้นในสังคม การยอมไม่ถือว่าเป็นสันติวิธี เนื่องจากการยอมคือการปล่อยให้สิ่งเหล่านั้น (สิ่งที่ไม่ดี) เกิดขึ้นหรือดำเนินต่อไป ยิ่งกว่านั้นในบางครั้งเราอาจกลายเป็นจำเลยหรือส่วนหนึ่งของระบบที่ทำให้สิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น เรามองเห็นเด็กคนหนึ่งกำลังจะจมน้ำตาย คำถามคือ เราในฐานะคนที่ยืนมองจะอย่างไร ถ้าสมมติเราสามารถช่วยเด็กคนดังกล่าวได้ แต่เลือกที่จะไม่ช่วย เรากลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กคนนั้นจมน้ำตาย แต่ถ้าเข้าไปช่วยแล้วช่วยไม่ได้จะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง สันติวิธีจึงเน้นการเข้าไปทำอะไรบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

คำถามที่ตามมาก็คือ การกระทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าเป็นสันติวิธี เนื่องจากในมุมมองของนักสันติวิธีเริ่มต้นจากการบอกว่าไม่ใช่ความรุนแรง ซึ่งแนวคิดเรื่องความรุนแรงมีหลากหลายรูปแบบแตกต่างกันไปสุดแต่ใครจะนิยามหรือกำหนดขึ้น และในบางครั้งการเลือกกระทำการบางอย่างที่เป็นการละเมิดกฎหมายก็มิได้หมายความว่าไม่เป็นสันติวิธี เนื่องจาก ณ บริบทขณะนั้นกฎหมายบางฉบับก็อาจไม่มีน้ำหนักของความยุติธรรมที่เพียงพอ เกิดอะไรขึ้นกับกฎหมาย คนดีจึงได้ละเมิดกฎหมาย ฉะนั้นการอยู่ในกรอบของกฎหมายบางครั้งก็ได้เป็นข้อกำหนดตายตัวเสมอไปว่าเป็นสันติวิธี

หากจะนิยามหรือกำหนดองค์ประกอบหลักของการกระทำที่เรียกว่า “สันติวิธี” นั้น อาจกล่าวได้ว่าควรครอบคลุมเงื่อนไข 3 ประการ ได้แก่

- 1. การกระทำดังกล่าวจะต้องกระทำโดยไม่มีความเกลียดชัง** การออกมาประท้วงคัดค้านสามารถกระทำได้หากปราศจากความเกลียดชัง แต่ในทางกลับกันการออกอากาศทางวิทยุโดยกล่าวหาบุคคล/กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ทำให้สาธารณชนเกิดความเกลียดชัง อาจเป็นการกระทำที่ร้ายแรงกว่าการใช้อาวุธไปฆ่าคนก็ได้
- 2. การกระทำดังกล่าวจะต้องดำเนินไปสู่เป้าหมายที่เป็นธรรม** มิใช่กระทำการเพื่อต้องการจะเอาเปรียบ ชูตริต หรือรังแกผู้อื่น
- 3. ผู้ที่เลือกกระทำการดังกล่าวต้องยอมรับผลที่เกิดขึ้นตามมาด้วยตนเอง** รวมทั้งการละเมิดกฎหมายในบริบทของสังคมใดๆ เมื่อละเมิดแล้วจะต้องยอมรับผลของการกระทำหรือบทลงโทษที่เกิดขึ้น

แม้ว่าสันติวิธีจะเป็นความหวังหรือทางออกในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นกลไกหรือสูตรสำเร็จที่ช่วยคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเบ็ดเสร็จ เนื่องจากปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมมีมูลเหตุของความซับซ้อน ดังนั้น สิ่งที่ควรกระทำคือการวิเคราะห์หรืออธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยความเป็นจริง เพื่อตระหนักถึงอิทธิพลและความสำคัญที่นำไปสู่การแก้ไขควบคู่กับการปฏิบัติด้วยสันติวิธี

ในการวิเคราะห์บริบทความขัดแย้งผ่านมุมมองความเป็นจริงนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาย้อนกลับไปที่จุดเริ่มต้นของปัญหา ซึ่งคนส่วนใหญ่มักนิยามคำว่า “สันติภาพ” คือ สภาพปลอดความขัดแย้ง หน้าที่ของสมาชิกในสังคมคือ ต้องพยายามขจัดความขัดแย้งออกไปให้สิ้น ปัญหาของผู้ที่มีความเชื่อดังกล่าวถูกจำกัดภายใต้กรอบวิธีคิด 2 ประการ

ประการแรก คือ การทำให้ไม่มีความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ประการที่สอง คือ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เลวร้ายหรือเป็นปัญหา

ความคิดลักษณะนี้เป็นที่ยึดถือกันมากในสังคมไทย โดยทั่วไปคนไทยมักไม่ยอมขัดแย้งกับใคร ปล่อยให้ความขัดแย้งนั้นฝังอยู่ในใจตนแล้วก็พอใจที่รู้สึกว่าการขัดแย้งหายไปเอง บ่อยครั้งที่สังคมไทยไม่สู้จะชื่นชมกับบุคคลที่ลุกขึ้นมาโต้เถียงหรือทำอะไรบางอย่าง เพราะรู้สึกว่าเป็นการก่อความสงบสุข แต่หากวิเคราะห์ให้ลึกลงไปจะพบว่าความขัดแย้งนั้นแท้จริงแล้วเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ทั่วไป ความขัดแย้งเกิดขึ้นตั้งแต่มีมนุษย์สองคนขึ้นในโลกนี้แล้ว

ดังนั้น ปัญหาของมนุษย์จึงมิใช่การขจัดความขัดแย้งให้สูญสิ้นไป หากแต่อยู่ที่ว่าจะแก้ไขความขัดแย้งในแต่ละเรื่องด้วยวิธีการใด และเมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะเห็นได้ว่า “สันติภาพ” กับ “ความขัดแย้ง” มิใช่สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกัน

สำหรับปมปัญหาที่เป็นต้นตอของความขัดแย้งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคลหรือในระดับสังคมก็ตาม ประการหนึ่งเกิดจาก “อัตนิยม” คือ การที่มนุษย์เราแยกตัวเองหรือกลุ่มของตนออกจากผู้อื่นหรือกลุ่มอื่น โดยจำกัดหรือผูกติดตนเองอยู่กับแง่มุมใดแง่มุมหนึ่งของสถานการณ์เท่านั้น ทำให้ไม่สามารถที่จะรับรู้หรือมองเห็นแง่มุมสำคัญอื่นๆ ได้ เป็นลักษณะของการขาดวุฒิภาวะ และการที่มนุษย์แยกตัวออกจากมนุษย์คนอื่นได้ก็เพราะสร้างสิ่งที่เรียกว่า “เอกลักษณ์” ขึ้นมา ภายใต้มายาแห่งเอกลักษณ์นี้มนุษย์สามารถใช้ความรุนแรงต่อผู้อื่นได้ ไม่ยากหากเกิดความขัดแย้ง อย่างไรก็ตามความรุนแรงดังกล่าวอาจถูกทำให้เบาบางหรือขจัดไปได้โดยการขยาย “ความเป็นเรา” ให้ครอบคลุม “ผู้อื่น” มากขึ้น

นอกจากนี้ ความขัดแย้งยังมีรากฐานมาจากความรุนแรงทางโครงสร้าง (การจัดสรร/เข้าถึงทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์หรือความมั่นคงในชีวิต ตลอดจนอำนาจในการตัดสินใจ) ที่ช่องว่างของคนแต่ละกลุ่มต่างออกจากกัน ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่บางครั้งส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มเป็นคนชายขอบ ขาดความเสมอภาค มีส่วนสำคัญทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนกลุ่มดังกล่าวมองไม่เห็นว่าการเมืองที่เป็นอยู่มีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหา หรือเมื่อใดที่คนจนไม่สามารถมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการตัดสินใจนโยบายที่จะมีผลกระทบต่อตนได้ เมื่อนั้นก็จะเริ่มเกิดความไม่ไว้วางใจต่อผู้มีอำนาจในบ้านเมือง

ในการเผชิญความขัดแย้งนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพยายามวิเคราะห์และทำความเข้าใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้ลึกซึ้ง โดยไม่ลืมนิติแห่งความเป็นมนุษย์ คือ ใส่ใจกับเงื่อนไขอันก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมของความขัดแย้ง และการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเพื่อขจัดเงื่อนไขเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในการเปลี่ยนแปลงมักเกี่ยวข้องกับแนวคิดว่าจะอะไรดีหรือไม่ดี ซึ่งขึ้นอยู่กับมุมมองในการมองว่ามองจากมุมใด คนยืนอยู่ต่างจุดกันอาจจะเห็นคนละด้านมองไม่เหมือนกัน พวกหนึ่งอาจมุ่งรักษา (อ้างระเบียบสังคม) กับอีกพวกมุ่งเปลี่ยนแปลงระเบียบสังคม (อ้างความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้น) ทั้งสองพวกนี้จึงมีการขัดกัน

กระนั้น สิ่งดังกล่าวมิใช่สาระสำคัญเท่ากับการพิจารณากำหนดเป้าหมายและวิธีการที่มุ่งสู่การเปลี่ยนแปลง หากคนเรามีกรอบความคิดที่แยกเป้าหมายออกจากวิธีการโดยเด็ดขาด มนุษย์สามารถใช้วิธีการอย่างใดก็ได้เพื่อบรรลุเป้าหมายที่ดี ย่อมก่อให้เกิดปัญหา ความรุนแรง และความเสื่อมในสังคมตามมา ซึ่งในความเป็นจริงนั้นวิธีการควรต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับเป้าหมาย เนื่องจากวิธีการคือ วิธีไปถึงเป้าหมาย หรือเป็นเป้าหมายที่กำลังจะค่อยๆ คลี่คลายขยายตัวออกมา ในแง่นี้มนุษย์ไม่สามารถใช้วิธีการชั่วร้ายทำสิ่งที่ดีได้ เพราะโดยความดีนั้นไม่ได้ เพราะในกระบวนการดังกล่าวจะมีผลผลิตของความชั่วขยายตัวออกไป และความดีที่เป็นเป้าหมายในขั้นสุดท้ายก็จะแปดเปื้อน

จากปัญหาความรุนแรงระหว่างบุคคลที่ถูกกระบวนการทางสังคมที่ซับซ้อน ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์จำแนกคนกลุ่มหนึ่งออกจากกลุ่มอื่น หรือทำให้ “เรา” มอง “เขา” มีความเป็นมนุษย์น้อยกว่า หรือไม่เท่าเทียมกับเรา ความรุนแรงจึงเกิดขึ้นโดยง่าย ซึ่งทางออกของความรุนแรงระหว่างบุคคลนั้น ควรเริ่มจากการเคารพความแตกต่างของมนุษย์ ในขณะเดียวกันก็ยืนยันความเป็นเอกภาพของมนุษยชาติ

ส่วนปัญหาความรุนแรงในระดับโครงสร้างที่เป็นผลมาจากการปะทะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะสัตว์สังคมกับรัฐและโครงสร้างทางสังคม ทำให้การกระจายอำนาจยังไม่เท่าเทียมนำไปสู่การใช้ความรุนแรงโดยรัฐและความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ทางออกก็คือ การทำให้เป็นประชาธิปไตย

เพราะชีวิตที่มีโอกาสไม่เท่าเทียมเป็นผลมาจากอำนาจที่ไม่เท่าเทียมในโครงสร้าง การทำให้เป็นประชาธิปไตยซึ่งลดการผูกขาดอำนาจเชิงโครงสร้าง ย่อมสามารถเพิ่มโอกาสในชีวิตและลดความรุนแรงลงได้

ธรรมะ เพื่อการใช้ชีวิตที่สมดุล

เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ พระไพศาล วิสาโล

ศาสนา vs บริโภคนิยม

มนุษย์มีลักษณะพิเศษคือเป็นสัตว์สังคม โดยในสังคมมนุษย์นั้นมีวัฒนธรรมกระแสหลักที่ทั้งขับเคลื่อนและควบคุม รวมทั้งสร้างลักษณะของแต่ละสังคมมาเนิ่นนาน วัฒนธรรมกระแสหลักเหล่านี้ได้แก่ ศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งก่อให้เกิดระเบียบสังคม ระบบเศรษฐกิจ และระบอบการเมืองการปกครอง

ในบรรดาวัฒนธรรมกระแสหลักนี้ ศาสนาถือว่าเป็นทั้งสถาบันและอุดมการณ์ที่มนุษย์สังกัดและยึดเหนี่ยวมานานที่สุด ความเชื่อในคำสอนของศาสนามีอิทธิพลต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ที่อยู่ในสังคมเดียวกันมาอย่างยาวนาน ด้วยมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความคิดที่ซับซ้อน ความคิดที่ซับซ้อนดังกล่าวด้านหนึ่งทำให้มนุษย์สามารถอยู่รอด แพร่พันธุ์ และสร้างสังคมที่ซับซ้อนกว้างใหญ่ได้ แต่ในเวลาเดียวกันก็ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญความไม่สงบสุขที่เกิดจากการยึดติดในอัตตาหรือความเป็นตัวตน เหตุเพราะอัตตานั้นสามารถถูกกระทบกระทั่ง ถูกขัดขวาง เกิดความรู้สึกพร่อง (Sense of Lack) และเสื่อมสลายได้

ด้วยเหตุดังกล่าว ศาสนาจึงเป็นทั้งอุดมการณ์และสถาบันอันเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้มนุษย์ได้ยึดเหนี่ยวเพื่อเยียวยาและบรรเทาปัญหาเกี่ยวกับตัวตนทั้งในระดับพื้นผิว เช่น การกลัวความโดดเดี่ยว การไม่ได้รับการยอมรับ และในระดับลุ่มลึกซับซ้อน เช่น การกลัวความไม่ยั่งยืนของตัวตน เป็นต้น และนอกเหนือจากความรู้สึกปลอดภัยจากสิ่งคุกคามภายนอก มนุษย์ยังต้องการความรู้สึกเติมอ้อม มั่นคง ปลอดภัยจากความขุ่นมัว ปราศจากความรู้สึกพร่องภายในจิตวิญญาณที่คอยผลักดันให้ดิ้นรนแสวงหาตัวเอง

จวบจนปัจจุบัน เราจะสังเกตได้ว่า ศาสนาซึ่งเคยเป็นกระแสหลักได้แผ่วลงอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่กระแสบริโภคนิยมที่เป็นกระแสใหม่กลับโหมรุนแรง กลายเป็นทางเลือกใหม่ในการตอบสนองอัตตาของมนุษย์ เนื่องจากบริโภคนิยมมีลักษณะพิเศษที่เปี่ยมเสน่ห์ ดึงดูดใจให้ลุ่มหลง สามารถให้ความสุข ความสนุกแก่ผู้คนได้อย่างรวดเร็วทันใจ กระแสบริโภคนิยมที่เคยเป็นเพียงกระแสเล็กๆ ได้เติบโตขึ้นพร้อมๆ กับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่สามารถผลิตอย่างล้นเหลือ โดยอาศัยระบบการค้าแบบตลาดเสรี (Free Market) เป็นเครื่องมือสนับสนุน และสร้างแรงดึงดูด จนทำให้ผู้คนเกิดความเชื่อว่า ความสุขเกิดจากวัตถุ ยังมีวัตถุในครอบครองมากเท่าไร ก็มีความสุขมากเท่านั้น อีกทั้งยังเชื่อว่าอิสรภาพในการบริโภคจะทำให้เกิดอิสรภาพในชีวิตและอิสระในทางจิตใจด้วย

ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา วัตถุก็ทวีการตอบสนองที่เกินกว่าความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เป็นกระแสที่มีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว ไม่เพียงแต่ทำลายอุดมการณ์หลักต่างๆ ที่กล่าวมาแต่ยังมีความสามารถในการรุกรานและแทรกซึมให้อุดมการณ์หลักเหล่านั้นต้องยอมรับ คล้อยตาม เกิดการปรับตัวจนต้องรับการบริโภคนิยมเข้าผสมผสาน และเพิ่มระดับมากขึ้นจนกลายเป็นกระแสหลักที่ยากจะมีอุดมการณ์ใดที่มีอำนาจและมีพลังนำเกรงขามเท่าเทียมพลังแห่ง ‘บริโภคนิยม’ ซึ่งทำหน้าที่ปรนเปรอตัวตนได้ตามกิเลสปรารถนา ตั้งแต่ความสะดักสบาย ความสุข

ความสนุกสนานบันเทิงเริงรมย์ จนถึงความสามารถในการสนองตอบความต้องการมีตัวตนใหม่ ด้วยการช่วยสร้างภาพลักษณ์อันเป็นที่ยอมรับ และเนื่องจากมนุษย์ต้องการประกาศตัวตนให้เป็นที่รู้จัก ดังนั้นจึงอาศัยการบริโภคเป็นเครื่องแสดงตัวตนด้วยเช่นกัน

หากเปรียบเทียบระหว่างศาสนาและบริโภคนิยมในปัจจุบัน ต้องยอมรับว่า กระแสบริโภคนิยมมีพลังแรงในการกัดกร่อนความเชื่อในคำสอนของสถาบันศาสนาซึ่งเคยเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจอันดับแรกๆ ของมนุษย์มาโดยตลอด ทำให้ความเชื่อในหลักศาสนาอ่อนแรงลง จนมีบทบาทน้อยมากในสังคม

แต่ที่น่าห่วงมากกว่า ก็คือ ศาสนาเองเริ่มมีการปรับตัวที่ผิดทิศทาง แทนที่จะเป็นแรงต้าน บางครั้งศาสนาก็ติดกับดักกลายเป็นเครื่องมือรับใช้ให้แก่อลัทธิบริโภคนิยมที่กำลังเติบโตใหญ่

ปรากฏการณ์ขณะนี้เสมือนหนึ่งว่า เกิดการแย่งชิงพื้นที่ในสังคมและในจิตใจของมนุษย์ หลายคนเลือกยึดเหนี่ยวอุดมการณ์ใดอุดมการณ์หนึ่ง ในขณะที่จำนวนไม่น้อยเลือกผสมผสานทั้งสองอุดมการณ์ในสัดส่วนที่มากน้อยแตกต่างกันไป แต่บ่อยครั้งอุดมการณ์เหล่านั้นก็ครอบงำมนุษย์ไปโดยไม่รู้ตัว ดังนั้นปัจเจกบุคคลที่ไม่ได้รับการฝึกฝนจึงไม่อาจรู้เท่าทันในอิทธิพลดังกล่าว

ทุกวันนี้ มนุษย์หันเหจากศาสนาที่สามารถตอบสนองและช่วยเยียวยาความรู้สึกพร่องของตัวตนได้อย่างยั่งยืนกว่า หันมาหลงใหลในกระแสบริโภคนิยม ที่ทำให้ผู้คนเชื่อว่า ถ้าตนมีสิ่งเสพสิ่งบริโภค หรือโภคทรัพย์มากๆ ไม่เพียงจะมีหน้ามีตาและมีชีวิตที่มั่นคงเท่านั้น แต่ยังช่วยบรรเทาความรู้สึกพร่องในจิตใจ ทำให้รู้สึกเติมเต็มภายใน เช่นเดียวกับการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา

แต่หากพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การแก้ปัญหาด้วยวิธีบริโคนิยมเป็นการแก้ปัญหาได้ชั่วคราวเพียงระดับกายภาพเท่านั้น ไม่สามารถเติมเต็มความพร้อมของจิตวิญญาณได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นการดิ้นรนแสวงหาสิ่งเสพตามกระแสกลับยิ่งทำให้เกิดความผิดหวัง คับข้องใจ เพิ่มปัญหามากขึ้น เพราะการอยากได้อะไรก็มีทั้งวัตถุสิ่งเสพและลาภ ยศ สรรเสริญ ไม่เคยทำให้ใครรู้สึกพอใจอย่างแท้จริง มีแต่จะยิ่งทำให้เกิดความอยากได้ไม่สิ้นสุด ยิ่งถูกรุมเร้าด้วยความทุกข์และไม่สามารถเยียวยาปัญหาในจิตใจส่วนลึกของมนุษย์ได้ ความอยากก็ยิ่งทวีมากขึ้นเช่นกัน

ธรรมะช่วยปรับสมดุลและทำให้เป็นอิสระจากบริโคนิยม มีความจริงประการหนึ่งที่เราจะต้องยอมรับ คือ ในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะในสังคมเมือง เราไม่อาจหลีกเลี่ยงไปจากกระแสบริโคนิยม หรือแม้แต่จะตัดทอนกระแสที่กำลังไหลบ่าอย่างรุนแรงนี้ สิ่งที่มีมนุษย์ผู้มีปัญญาทำได้ก็คือ การมีสติรู้เท่าทันในโทษภัยที่แฝงมากับสืสันและความบันเทิงเรจใจ มิให้หลงไปกับมนต์สะกดของบริโคนิยม มีสติในการเลือกบริโภควัตถุ รู้จักปรับตัว ทั้งวิธีคิดและวิธีปฏิบัติ โดยการปฏิบัติตามธรรมะหรือคำสอนของศาสนาเพื่อสร้างภูมิต้านทานต่อบริโคนิยม ที่หากใครยิ่งหลงยึดเหนี่ยวก็จะยิ่งรู้สึกทวนหัว ไม่นั่นคง และเพิ่มทุกข์ให้แก่ตนเอง

ธรรมะมีหลักปฏิบัติมากมาย แต่สำหรับผู้ที่ไม่ได้ศึกษาธรรมมา อาจใช้ธรรมะ 4 ประการ ที่จะช่วยให้เกิดภูมิต้านทานในจิตใจ เพื่อเป็นอิสระจากบริโคนิยม ได้แก่

1. สันโดษ หมายถึง ความพอใจในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ การรู้จักปรับวิธีคิดและตระหนักอยู่เป็นนิจ ให้รู้จักใช้วัตถุเพียงเพื่อความสะดวกในการดำเนินชีวิต บนฐานความคิดว่ามนุษย์เราจะต้องเป็นนายของวัตถุ มิใช่ปล่อยให้ความอยากได้ครอบงำและควบคุมในการบริโภคเป็นสิ่งที่ชักนำให้เราต้องเกิดทุกข์

ดังมีเรื่องเล่าว่าชายผู้หนึ่งเมื่อได้ทราบว่าคุณป้าคนหนึ่งได้กำไรจากการขายหุ้นไปเมื่อ 2 - 3 วันก่อนเป็นจำนวนเงิน 10 ล้านบาท เขาจึงแสดงความยินดีต่อคุณป้า แต่คุณป้ากลับบอกว่ายินดีอะไรกัน หากฉันขายหุ้นวันนี้ ฉันจะได้กำไรถึง 20 ล้านบาทแล้วปรากฏว่าวันต่อมา คุณป้าผู้ไม่ได้ไปตลาดหุ้นเหมือนเคยเมื่อสอบถามโบรกเกอร์ ก็ได้คำตอบว่า คุณป้าเครียดกับเรื่องนี้จนป่วยถึงกับเข้าโรงพยาบาล

อีกตัวอย่างของความไม่สันโดษที่มักเกิดขึ้นและรบกวนจิตใจของผู้คนก็คือ ความทุกข์เมื่อซื้อของแพงกว่าคนอื่น ของราคา 1,000 บาท หากเราต่อราคาได้ 500 บาท เราย่อมดีใจ แต่ทันทีที่รู้ว่าเพื่อนซื้อของอย่างเดียวกัน แต่ต่อได้ 300 บาท เราจะเป็นทุกข์ทันที ทำไมเราถึงทุกข์ ทั้งๆ ที่ซื้อของได้ถูกกว่าราคาขายถึง 500 บาท ก็เพราะว่าเห็นคนอื่นซื้อได้ถูกกว่าเรา

เหล่านี้คือ ความไม่พอใจในสิ่งที่มี ไม่ยินดีในสิ่งที่ได้ เรียกว่า ขาดสันโดษ ซึ่งทำให้ผู้คนเกิดความอยากชนะ เป็นโอกาสให้บริโคนิยมเข้าครอบงำสร้างทุกข์ให้แก่เรา

2. สามารถเข้าถึงความสุขที่ไม่อิงกับวัตถุ เป็นความสุขที่เกิดจากใจ อาทิ เกิดจากการทำดี ทำสิ่งสร้างสรรค์ ทำสิ่งที่ตนรัก ความสุขจากการได้อยู่กับครอบครัว รวมถึงความสุขจากสมาธิภาวนา เหล่านี้เรียกรวมว่า ความสุขที่ไม่อิงวัตถุ คนเราถ้ามีความสุขแบบนี้ แม้เราได้น้อย มีน้อย เราก็ไม่ทุกข์

ในทางกลับกัน ถ้าเราเชื่อว่าความสุขเกิดจากวัตถุ เราก็จะคอยแต่พึ่งพิงวัตถุและดิ้นรนให้ได้มาเรื่อยๆ หลงลืมไปว่า แท้จริงแล้ววัตถุมิหน่ที่ให้ความสะดวกสบายแก่เราเท่านั้น มิใช่ความสุขแท้จริง ซึ่งหากเราหลงยึดติด เราก็จะกลายเป็นทาสของวัตถุและเงินตราในที่สุด ทำให้ไม่สามารถมีชีวิตที่สงบเย็น เพราะความไม่รู้จักพอ

3. มีสติ เป็นสิ่งจำเป็นในการกระทำของตนอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ เนื่องจากบริโณคณียมนั้นมีความสามารถในการกระตุ้นเร้าความต้องการ ทำให้เราหลงใหลได้ง่ายๆ เวลาเห็นโฆษณาเราก็อยากได้ อยากมีเหมือนคนอื่น แต่หากเราได้ฝึกตนให้มีสติ ด้วยการฝึกฝนตามแนวทางของศาสนา เช่น การเข้าวัดเพื่อฟังธรรม การฝึกเจริญอานาปานสติ เป็นต้น เราจะรู้จักยั้งคิด ไม่ไหลระเริงไปตามกระแสด้านลบที่รังแต่จะบั่นทอนความมั่นคงของจิตวิญญาณ

4. มีปัญญา ตระหนักในโทษของบริโณคณียมนั้นในฐานะที่เป็นวัตถุสิ่งเสพจะช่วยให้เราเห็นว่า ทรัพย์สินสมบัติ แม้จะให้ความสุข ความสนุก ก็สามารถถ่อทุกข์แก่เราไม่น้อยเช่นกัน เช่น ทำให้เป็นภาระในการดูแลรักษา สิ่งสำคัญที่คนไม่ค่อยคิดคือ มันกินเวลาของเราไป เราต้องเสียเวลากับการเสพมากขึ้น ไม่ว่าวัตถุสิ่งเสพนั้นจะเป็นความบันเทิงจากโทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือที่มีลูกเล่นมากมาย หรือถ้าใน พ.ศ. นี้ ก็อาจได้แก่ MP3 MP4 BB ที่พอเรามีไว้ในครอบครอง เราจะต้องเสียเวลาไปกับมัน ทำให้ไม่มีสมาธิในการทำสิ่งอื่นที่มีสาระหรือสร้างสรรค์กว่า

หากคนเราตระหนักอยู่เสมอว่า เราเป็นนายของวัตถุหรือเทคโนโลยีเหล่านี้ และรู้จักใช้ประโยชน์จากมันแต่พอควร เช่น เพียงโทรออก-รับสายโทรเข้า ใช้นั่งรถประจำเป็น และตระหนักว่า ยังมีหลายสิ่งหลายอย่างที่เราควรใช้เวลาที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ แทนที่จะเสียเวลากับการเสพสิ่งที่ทำให้มีเวลาทำสิ่งดีๆ ให้กับตนเองหรือคนที่เรารักได้น้อยลง นอกจากนั้นการบริโภคทรัพย์สินที่ทันสมัย บางครั้งก็เป็นความเสี่ยงและอันตราย เพราะมันคือทรัพย์สินมีค่า เป็นที่ต้องการของมิจฉาชีพนั่นเอง

จึงกล่าวได้ว่า หากว่าเรามีธรรม 4 ประการและฝึกฝนจนปฏิบัติได้ดังที่กล่าวมาแล้ว คือ การมีสันโดษ มีสุขที่ไม่อิงวัตถุ มีสติ มีปัญญา เราจะสามารถอยู่อย่างมีความสุขท่ามกลางกระแสบริโณคณียมนั้น

อนึ่ง ในการสร้างสุขที่ยั่งยืน สิ่งที่เราควรต้องมีเพื่อกำกับให้ธรรม 4 ประการดังกล่าวสัมฤทธิ์ผลก็คือ ศีล ซึ่งในที่นี้มีได้หมายถึง ศีล 5 ที่ชาวพุทธรู้จักแพร่หลาย แต่หมายถึงข้อกำกับการด้านพฤติกรรมให้รู้จักประมาณในการใช้ ในการบริโภค โดยมีศีลหรือข้อกำหนดให้กับตนเอง ตัวอย่างเช่น

“ฉันจะเที่ยวห่างเดือนละครึ่ง”

“ฉันจะดูโทรทัศน์แค่วันละชั่วโมง”

“เมื่อฉันไปซื้อของ ฉันจะไม่ใช้บัตรเครดิต”

ศีล ดังกล่าวจะช่วยให้เรามีความยับยั้งชั่งใจ ไม่โดนล่อหลอก หรือใช้จ่ายเกินตัว จนต้องไปยืมเงินจากอนาคตมาใช้จ่ายให้เกิดทุกข์ในภายหลังนั่นเอง

ทุกคนเกิดมาต่างต้องการมีชีวิตที่ดี แต่เราต้องยอมรับว่าการประคองชีวิตท่ามกลางกระแสบริโณคณียมนที่กำลังโหมเข้ามายุ่งอย่างต่อนั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างสมดุลแก่จิตใจให้สามารถต่อสู้ ทัดทานไม่ให้หลงใหลไปกับความเข้าใจผิดว่าความสุขต้องอิงวัตถุ เงินทอง โดยอาศัยองค์ประกอบหรือปัจจัย 2 ประการสำหรับการมี ‘ชีวิตที่ดีงามและประณีต’ ตามหลักพุทธศาสนา คือ

ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโมสะ ที่แปลว่า เสียงอื่น เสียงจากภายนอก หรือกัลยาณมิตร หมายถึง เพื่อน ครูบาอาจารย์ คนในครอบครัว รวมทั้งการอยู่ในประเทศ (สิ่งแวดล้อม) ที่เหมาะสม สมัยนี้ยังรวมถึงสื่อต่างๆ ที่แวดล้อมด้วย หากเราเลือกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี รับรู้สื่อที่ดี รู้จักปฏิเสธสิ่งที่เรียกว่า ปาปมิตร ซึ่งหมายความว่า สิ่งเร้าต่างๆ รวมทั้งผู้คนที่ชักจูงเราสู่กับดัก บริโภคนิยม เราก็จะซึมซับแต่สิ่งที่ดีให้กับตนเอง

ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิด คิดเป็น คิดถูก คิดชอบ มีวิธีมองสิ่งทั้งหลายด้วยความแยบคาย พิจารณาสืบค้นถึงต้นเหตุ หาเหตุผลจนตลอดสาย ทำให้เกิดปัญญา เป็นความแกร่งจากภายในตัวตน

ในสังคมปัจจุบัน มีสิ่งยั่วยุมากมายที่เราไม่อาจเลี่ยงพ้น เพียงแค่เรานั่งรถออกไปบนท้องถนน เราก็จะเห็นป้ายโฆษณาชวนให้ใช้จ่ายให้บริโภคสารพัด แต่การมีโยนิโสมนสิการที่แข็งแกร่ง จะทำให้เราไม่ตกเป็นเหยื่อของสื่อต่างๆ เพราะเราจะรู้เท่าทัน รู้จักพิจารณาอย่างรอบคอบ ถี่ถ้วน ไม่เป็นเหยื่อของกระแสลมเมฆา

เรื่องสันโดษก็ดี ความสุขที่องวอดอย่างพอเหมาะพอควรก็ดี ถือว่าเป็นปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) แต่ถ้าจะให้เข้มแข็งรัดกุม ก็ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก (ปรโตโมสะ) มาประกอบ ตามมงคลสูงสุดสองข้อแรก ตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในมงคลสูตร 38 ประการ ได้แก่

อเสวนา จ พาลานํ	การไม่คบคนพาล
ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา	การคบบัณฑิต (หรือคนดี)

นอกจากหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในหนังสือ “หลักชาวพุทธ” ของท่าน พระพรหมคุณาภรณ์ ยังแนะนำหลักที่ควรยึดถือปฏิบัติ ได้แก่

- การมีกิจวัตรประจำตน
- เจริญกุศลเนื่องนิตย์
- ทำชีวิตให้ประณีต

อาทิ การเจริญสมาธิและอธิฐานจิต วันละ 5-10 นาที การให้ทานบำเพ็ญประโยชน์ การรู้จักประมาณในการบริโภคและการเสพความบันเทิง การร่วมกิจกรรมทางศาสนา โดยชักชวนครอบครัว เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงานให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย เป็นต้น

หากเราต้องการอยู่อย่างมีความสุขในสังคมที่กำลังวุ่นวาย เราจำเป็นต้องมีธรรมกำกับชีวิตและจิตใจ การพยายามปฏิบัติตามหลักธรรมง่ายๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เชื่อว่าเพียงพอที่จะเป็นภูมิคุ้มกันให้ไม่หลงไหลในวัตถุและไม่ตกเป็นเหยื่อของวัฒนธรรมบริโภคนิยม หากปฏิบัติได้ เราก็จะมีสุขสงบจากภายใน และเป็นสุขที่ยั่งยืน

10 ผู้ห้วงใยและปรารถนาดีต่อประเทศไทย เจ้าของบทสัมภาษณ์ในหนังสือเล่มนี้

ดร. จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา

ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

ดร. พิชฐ ดุงคเวิโรจน์

เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ

ดร. ประเสริฐ ภัทรมัย

ประธานกรรมการบริหารกลุ่มบริษัททีเอ็ม

ดร. อมรวิชัย นาคทรพ

ผู้อำนวยการสถาบันรามจิตติ และอาจารย์ประจำภาควิชา นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม

ประธานคณะกรรมการเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อการปฏิรูป

ดร. วรกรณ์ สามโกเศศ

อธิการบดีมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ และนักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์

ดร. คณิต แสงสุพรรณ

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยนโยบายเศรษฐกิจการคลัง (สวด.) และสถาบันวิทยาการเศรษฐกิจและการคลัง

นายพิระพงษ์ กลิ่นละออ

ผู้อำนวยการสำนักงานสำนักกรักบ้านเกิด บริษัท โตเทล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน)

ดร. ชัยวัฒน์ สตาอาพันธ์

ศาสตราจารย์ประจำและหัวหน้าสาขาวิชาการเมือง การปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระไพศาล วิสาโล

เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ

คณะผู้บริหาร บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด

ดร. ประเสริฐ ภัทรมัย	ประธาน
อำนาจ พรหมสูตร	กรรมการ
กิตติพล บุณนิม	กรรมการ
เลิศลักษณ์ ยอดอาวุธ	กรรมการและกรรมการผู้จัดการ
ปรีชา วงศ์วิวัฒน์	กรรมการและกรรมการบริหาร

ที่ปรึกษา

อนุช อภาภิรม
บันทร อ่อนดำ

บรรณาธิการ

เลิศลักษณ์ ยอดอาวุธ

กองบรรณาธิการ

ปรีชา วงศ์วิวัฒน์
พิมพ์ใจ ยุทธบรรดล
จรัส กายโรจน์
ทศพร ไชมพัตร
รุจิรา จรรย์ชาติ
จุฑามาศ ถนนมรรักษ์
ชัยรัตน์ อุดมศรี
อพฤติ รีพล
สายใจ ส่งสมบุญ
ลักษณ์ คุณวิณากานต์

ออกแบบปกและรูปเล่ม

ปฐมมา ชะเนนทร์
กฤษณา เลหาบุตร
ธีรวัฒน์ พุทธวงศ์

ภาพประกอบ

วิเชาว์ อภิรักษ์ภูวดล
สันติ ทัศนานนท์

ผลิตโดย

บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด

พิมพ์ที่

บริษัท ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต จำกัด (มหาชน)